RCScE

संस्कृत

प्रश्न- बैंक 2022-23

CLASS – 10

राजस्थान राज्य शैक्षिक अनुसंधान एवं प्रशिक्षण परिषद् उदयपुर
एवं
राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद् जयपुर

कोरोना से बचाव के उपाय

हाथ धोने के पाँच आसान चरण

1

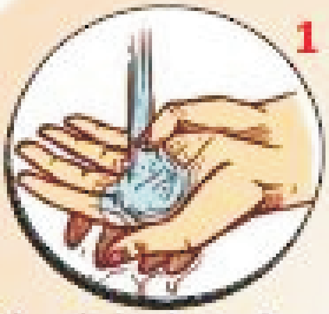

सबसे पहले होता है हाथ गीला,
फिर हाथ पर नाचे साबुन रंगीला

2

हाथ से होता फिर हाथ का साथ,
फिर घूम के आगे पीछे खेले हाथ,

3

खेलो तब उंगलियों में घुसकर

4

फिर चलाओ नाखूनों में घुसकर

5

हाथ करो फिर पानी में छप-छप,
क्योंकि साफ हाथ में ही है दम

सावधानी हेतु सुझाव

1. साबुन से 20 सेकंड तक हाथ नियमित अंतराल पर धोएँ।
2. मास्क का उपयोग करें।
3. सामाजिक दूरी बनाये रखें।
4. अनावश्यक एवं बार-बार घर से बाहर जाने से बचें।
5. सर्दी-खाँसी या हल्का बुखार होने पर नजदीकी चिकित्सा केन्द्र में डॉक्टर को दिखावें।

मुख्य संरक्षक

माननीय श्री बी.डी. कल्ला
शिक्षा मंत्री,
प्रारम्भिक व माध्यमिक शिक्षा विभाग
राजस्थान सरकार, जयपुर

माननीया श्रीमती जाहिदा खान
राज्य मंत्री,
प्रारम्भिक व माध्यमिक शिक्षा विभाग,
राजस्थान सरकार, जयपुर

संरक्षक

श्रीमती अपर्णा अरोड़ा (I.A.S.)
अतिरिक्त मुख्य सचिव, स्कूल शिक्षा,
राजस्थान सरकार, जयपुर

डॉ. मोहन लाल यादव (I.A.S.)
राज्य परियोजना निदेशक एवं आयुक्त,
राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद, जयपुर

श्री गौरव अग्रवाल (I.A.S.)
निदेशक, माध्यमिक एवं प्रारम्भिक शिक्षा निदेशालय
बीकानेर, राजस्थान

मुख्य मार्गदर्शक

श्रीमती कविता पाठक (R.A.S.)
निदेशक, राजस्थान राज्य शैक्षिक अनुसंधान
एवं प्रशिक्षण परिषद, उदयपुर

मार्गदर्शक

डॉ. अनिल कुमार (R.A.S.)
अतिरिक्त राज्य परियोजना निदेशक,
राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद, जयपुर

श्री शिवजी गौड़
अतिरिक्त निदेशक
राराशैअप्रप, उदयपुर

डॉ. मोटाराम भादू
उपनिदेशक
राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद्
जयपुर

श्रीमती मनीषा उज्वल
एसो. प्रोफेसर
राराशैअप्रप, उदयपुर

प्रभारी अधिकारी

श्री बन्ना राम रैगर
असि. प्रोफेसर
राराशैअप्रप, उदयपुर

श्रीमती योगिता शर्मा
सहायक निदेशक
राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद्, जयपुर

श्रीमती अनामिका चौधरी
असि. प्रोफेसर
राराशैअप्रप, उदयपुर

आमुख

कोविड– 19 महामारी से त्रस्त विश्व में बोर्ड कक्षाओं के छात्रों के समक्ष अनेक समस्याएं हैं, छात्र अधिकांश समय विद्यालय में पूर्व की भाँति अध्ययन, दोहरान कार्य, अध्यापकों से अपनी समस्याओं का प्रत्यक्ष समाधान नहीं कर पाएं हैं, कभी स्वयं या परिवार के स्वास्थ्य कारणों से तो कभी कोविड–19 की गाईडलाइन से विद्यालय नहीं जा पाएं है। इस कारण से विद्यार्थियों में अधिगम अंतराल बहुत बढ़ गया है।

अधिगम अन्तराल को कम करने के लिए राजस्थान राज्य शैक्षिक अनुसंधान एवं प्रशिक्षण परिषद (आर.एस.सी.ई.आर.टी.) के प्रयासों से बोर्ड परीक्षार्थियों के लिए प्रश्न बैंक एवं तीन–तीन मॉडल प्रश्न पत्र बनवाए गए हैं, विषय विशेषज्ञों द्वारा इस कार्य को पूर्ण निष्ठा से मूर्त रुप दिया गया है, इस प्रश्न बैंक एवं मॉडल प्रश्न पत्रों को बोर्ड परीक्षा प्रश्न पत्र के अनुरुप बनाया गया है।

विश्वास है कि कक्षा–10 में तृतीय भाषा संस्कृत लेने वाले विद्यार्थियों के लिए यह अध्ययन व अभ्यास सामग्री परीक्षा पूर्व तैयारी में बहुत कारगर सिद्ध होगी। विषयाध्यापक इस सामग्री से छात्रों को अभ्यास करवाकर बोर्ड परीक्षा परिणाम उन्नत करने में अपना योगदान देंगे। साथ ही कक्षा–10 के छात्र इस सामग्री से प्रश्नों की प्रकृति से अवगत होकर परीक्षा कक्ष में बोर्ड प्रश्न पत्र को करते हुए स्वयं सहज महसूस करेंगे एवं आनन्द के साथ बोर्ड की परीक्षा दे पाएंगे।

निदेशक
श्रीमती कविता पाठक (RAS)
राजस्थान राज्य शैक्षिक अनुसंधान
एवं प्रशिक्षण परिषद, उदयपुर

NOT TO BE REPUBLISHED © RSCERT

प्रश्न बैंक
कक्षा– 10
विषय– संस्कृत
अनुक्रमणिका

(खण्ड– अ)

1.	पठित गद्यांशस्य हिन्दी भाषया सप्रसङ्गम् अनुवादः	6–8
2.	पठित पद्यांशस्य हिन्दी भाषया सप्रसङ्गम् अनुवादः	9–11
3.	पठित नाट्यांशस्य हिन्दी भाषया सप्रसङ्गम् अनुवादः	12–13
4.	पठित पद्यांशस्य सूक्तवचनस्य वा संस्कृते भावार्थलेखनम्	14
5.	संस्कृत माध्यमेन प्रश्नोत्तराणि	15–22
(i)	एक पदेन उत्तरत	15–18
(ii)	पूर्ण वाक्येन उत्तरत	19–22
6.	अन्वयलेखनम्	23–24
7.	प्रश्न निर्माणम्	25–27
8.	गद्य पाठस्य हिन्दी भाषायां सार लेखनम्	27
9.	पाठ प्रसंगानुसारं शब्दार्थ चयनम् (बहुविकल्पात्मक)	28
10.	पाठ्य पुस्तकात् श्लोक द्वय लेखनम्	28

(खण्ड– ब)

1.	अपठित गद्यांशः	29–35

(खण्ड– स)

1.	सन्धिः	36
2.	समासः	37
3.	कारकाणि	37
4.	प्रत्ययाः	38
5.	अव्ययपदानि	39
6.	उपसर्गाः	40
7.	शब्दरूपाणि	41
8.	धातुरूपाणि	41–42
9.	संख्या ज्ञानम्	42–43

(खण्ड– घ)

1.	संकेताधारितम् औपचारिकम् अथवा अनौपचारिकं पत्रलेखनम्	44–46
2.	चित्राधारितं वर्णनम् अथवा संकेताधारितं वार्तालापलेखनम्	47–49
3.	अनुवादकार्यम्	49–50
4.	घटनाक्रमस्य संयोजनम्	50–51
5.	वाक्य निर्माणम्	52
6.	वस्तुनिष्ठ प्रश्न	53–58

(मॉडल प्रश्न पत्र)

1.	मॉडल प्रश्न पत्र (प्रथम)	59–67
2.	मॉडल प्रश्न पत्र (द्वितीय)	68–75
3.	मॉडल प्रश्न पत्र (तृतीय)	76–84

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

"प्रश्न बैंक" **कक्षा– 10** **विषय– संस्कृत**

प्रश्न– 1. अधोलिखित गद्यांशस्य हिन्दी भाषायां सप्रसंगम् अनुवादं लिखत्–

अस्ति देउलाख्यो ग्रामः। तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसति स्म। एकदा केनापि आवश्यककार्येण तस्य भार्या बुद्धिमती पुत्रद्वयोपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता। मार्गे गहन कानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श। सा व्याघ्रमागच्छन्तं दृष्ट्वा धाष्ट्र्यात् पुत्रौ चपेटया प्रहृत्य जगाद– "कथमेकैकशो व्याघ्रभक्षणाय कलहं कुरूथः? अयमेकस्तावद्विभज्य भुज्यताम्। पश्चाद् अन्यो द्वितीयः कश्चिल्लक्ष्यते।"

पाठ–2 बुद्धिर्बलवती सदा

(2) व्याघ्रः – गच्छ,गच्छ जम्बुक! त्वमपि कञिचद् गूढप्रदेशम्। यतो व्याघ्रमारीति या शास्त्रे श्रूयते तयाहं हन्तुमारब्धः परं गृहीतकर जीवितो नष्टः शीघ्रं तदग्रतः।

श्रृगालः – व्याघ्र! त्वया महत्कौतुकम् आवेदितं यन्मानुषादपि बिभेषि'

व्याघ्रः – प्रत्यक्षमेव मया सात्मपुत्रावेकैकशोमामतुं कलहायमानौ चपेट्या प्रहरन्ती दृष्टा।

जम्बुकः – स्वामिन! यत्रास्ते सा धूर्ता तत्र गम्यताम् व्याघ्रः! तव पुनः तत्र गतस्य सा सम्मुखंपीक्षते यदि, तर्हि त्वया अहं हन्तव्यः इति।

व्याघ्रः – श्रृगाल! यदि त्वं मां मुक्त्वा यासि तदा वेलाप्यवेला स्यात्।

पाठ–2 बुद्धिबर्लवती सदा

(3) कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयो बलीवर्दयोः एक शरीरेण दुर्बलः जवेनगन्तुमशक्तश्चासीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुदन् अवर्तत। सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात। क्रुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बहुवारम् यत्नमकरोत्। तथापि वृषः नोत्थितः।

पाठ–5 ंजननी तुल्यवत्सला

(4) "बहून्यपत्यानि मे सन्तीति सत्यम्। तथाप्यहमेतस्मिन् पुत्रे विशिष्य आत्मवेदनामनुभवामि। यतो हि अयमन्येभ्यो दुर्बलः। सर्वेष्वपत्येषु जननी तुल्यवत्सला एव। तथापि दुर्बले सुते मातुः अत्यधिका कृपा सहजैव" इति। सुरभिवचनं श्रुत्वा भृशं विस्मितस्याखण्डलस्यापि हृदयमद्रवत्। स च तामेवमसान्त्वयत्– "गच्छ वत्से! सर्व भद्रं जायेत्!"

पाठ–5 ंजननी तुल्यवत्सला

(5) वनस्य दृश्यं समीपे एवैका नदी वहति। एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यति तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति। क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तु कूर्दित्वा वृक्षमारुढः। तदैव

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षोपरि आरोहति। एवमेव वानराः वारं वारं सिंह तुदन्ति। क्रुद्धः सिंह इतस्ततः धावति, गर्जति परं किमपि कर्तुमसमर्थः एव तिष्ठति। वानराः हसन्ति वृक्षोपरि च विविधः पक्षिणः अपि सिंहस्य एतादृशीं दशां दृष्ट्वा हर्षमिश्रितं कलरवं कुर्वन्ति।

पाठ–7 'सौहार्दं प्रकृतेः शोभा

(6) सिंहः – भो गजः। मामप्येवमेवातुदन् एते वानराः।

वानरः – एतस्मादेव तु कथयामि यदहमेव योग्यः वनराजपदायः येन विशालकायं पराक्रमिणं भयंकरं चापि सिंह गजं वा पराजेतुं समर्था अस्माकं जातिः। अतः वन्यजन्तूनां रक्षायै वयमेव क्षमाः।

(एतत्सर्वंश्रुत्वा नदीमध्यस्थितः एकः बकः)

बकः– अरे! अरे! मा विहाय कथमन्यः कोऽपिराजा भवितुमर्हति। अहं तु शीतलजले बहुकालपर्यन्तम् अविचलः ध्यानमग्नः स्थित प्रज्ञ इव स्थित्वा सर्वेषां रक्षायाः उपायान् चिन्तयिष्यामि, योजनां निर्मीय च स्वसभायां विविध पदमलंकुर्वाणैः जन्तुभिश्च मिलित्वा रक्षोपायानां क्रियान्वितान् कारिष्यामि अतः अहमेव वनराजपदप्राप्तये योग्यः।

पाठ–7 'सौहार्दं प्रकृतेः शोभा

(7) विचित्रा दैवगतिः। तस्यामेव रात्रौ तस्मिन् गृहे कश्चन चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः। तत्र निहितामेका मञ्जूषाम् आदाय पलायितः। चौरस्य पादध्वनिना प्रबुद्धोऽतिथिः चौरशङ्कया तमन्वधावत् अगृहणाच्च, परं तदानीमेव किञ्चिद् विचित्रमघटत । चौरः एव उच्चैः क्रोशितुमारभत ''चौरोऽयं चौरोऽयं'' इति। तस्य तारस्वरेण प्रबुद्धाः ग्रामवासिनः स्वगृहाद् निष्क्रम्य तत्रागच्छन् वराकमतिथिमेव च चौरं मत्वाऽभर्त्सयन् । यद्यपि ग्रामस्य आरक्षी एवं चौर आसीत् तत्क्षणमेव रक्षापुरुषः तम् अतिथिं चोरोऽयम् इति प्रख्याप्य कारागृहे प्राक्षिपत्।

पाठ–8 विचित्रः साक्षी

(8) आदेशं प्राप्य उभौ प्राचलताम् । तत्रोपेत्य काष्ठपटले निहितं पटाच्छादितं देहं स्कन्धेन वहन्तौ न्यायाधिकरणं प्रति प्रस्थितौ । आरक्षी सुपुष्टदेह आसीत्, अभियुक्तश्च अतीव कृशकायः भारवतः शवस्य स्कन्धेन वहनं तत्कृते दुष्करम् आसीत् । स भारवेदनया क्रन्दति स्म । तस्य क्रन्दनं निशम्य मुदित आरक्षी तमुवाच – रे दुष्ट! तस्मिन दिने त्वयाऽहं चोरिताया मञ्जूषाया ग्रहणाद् वारितः । इदानी' निजकृत्यस्य फलं भुङ्क्ष्व । अस्मिन चौर्याभियोगे त्वं वर्षत्रयस्य कारादण्डं लप्स्यसे।'' इति प्रोच्य उच्चैः अहसत् । यथाकथञ्चिद् उभौ शवमानीय एकस्मिन चत्वरे स्थापितवन्तौ ।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

पाठ–8 विचित्रः साक्षी

(9) इयमासीत् भैरवविभीषका कच्छभूकम्पस्य। पञ्चोत्तर–द्विसहस्त्रतमे खीष्टाब्दे (2005 ईस्वीये वर्षे) अपि कश्मीर प्रान्तेपाकिस्तान देशे च धरायाः, महत्कम्पनं जातम् । यस्मात्कारणात् लक्षपरिमिताः जनाः अकालकालं कवलिताः। पृथ्वी कस्मातत्प्रकम्पते इति विषये वैज्ञानिकाः कथयन्ति यत् पृथिव्या अन्तर्गभे विद्यमानाः बृहत्य पाषाण–शिलाः यदा संघर्षणवशात् त्रुट्यन्ति तदा जायते भीषणं संस्खलनम्, संस्खलन जन्यं कम्पनञ्च। तदैव भयावह कम्पनं धरायाः उपरितलमप्यागत्य महाकम्पनं जनयति येन महाविनाशदृश्यं समुत्पद्यते ।

पाठ 10 भूकम्पविभीषिका

(१०) यद्यपि देवः प्रकोपो भूकम्पो नाम, तस्योपशमनस्य न कोऽपि स्थिरोपायो दृश्यते । प्रकृति समक्षमद्यापि विज्ञानगर्वितो मानवः वामन कल्प एव, तथापि भूकम्परहस्यज्ञाः कथयन्ति यत् बहुभूमिक भवननिर्माणं न करणीयम्। तटबन्धं निर्माय बृहन्मात्रं नदीजलमपि नैकस्मिन स्थले पुञ्जीकरणीयम् अन्यथा असन्तुलनवशाद् भूकम्पस्सम्भवति वस्तुतः शान्तानि एव पञ्चतत्वानि क्षितिजलपावक समीरगगनानि भूतलस्य योगक्षेमाभ्यां कल्पन्ते । अशान्तानि खलु तान्येव महाविनाशम् उपस्थापयन्ति।

पाठ 10 भूकम्पविभीषिका

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 2. अधोलिखितस्य पद्यस्य हिन्दीभाषायां सप्रसङ्गम् अनुवादम् लिखत।

(1) कज्जलमलिनं धूमं मुञ्चति शतशकटीयानम्।
वाष्पयानमाला संधावति वितरन्ती ध्वानम्।।
यानानां पङ्क्तयो ह्यनन्ताः संसरणम्
शुचि पर्यावरणम्।।

पाठ 1 शुचि पर्यावरणम्।।

(2) वायुमण्डलं भृशं दूषितं न हि निर्मलं जलम्।
कुत्सितवस्तुमिश्रितं भक्ष्यं समलं धरातलम्।।
करणीयं बहिरन्तर्जगति तु बहु शुद्धीकरणम्।
शुचि पर्यावरणम्।।

पाठ 1 शुचिपर्यावरणम्।।

(3) प्रस्तरतले लतातरुगुल्मा नो भवन्तु पिष्टाः।
पाषाणी सभ्यता निसर्गे स्यान्न समाविष्टा।।
मानवाय जीवनं कामये नो जीवन्मरणम्।
शुचि पर्यावरणम्।।

पाठ 1 शुचिपर्यावरणम्।।

(4) शरीरोपचयः कान्तिर्गात्राणां सुविभक्तता।
दीप्ताग्नित्वमनालस्यं स्थिरत्वं लाघवं मृजा।।

(5) व्यायामं कुर्वतो नित्यं विरुद्धमपि भोजनम्।
विदग्धमविदग्धं वा निर्दोषं परिपच्यते।।

(6) व्यायामो हि सदा पथ्यो बलिना स्निग्धभोजिनाम्।
स च शीते वसन्ते च तेषां पथ्यतमः स्मृतः।।

(7) वयोबलशरीराणि देशकालाशनानि च।
समीक्ष्य कुर्याद् व्यायाममन्यथा रोगमाप्नुयात्।।

पाठ–3 व्यायामः सर्वदापथ्यः।।

(8) आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः ।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।।

(9) गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निर्गुणो,
बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः।
पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः,
करी च सिंहस्य बलं न मूषकः।।

© NCERT NOT TO BE REPUBLISHED

पाठ–6 सुभषितानि।।

(10) उदीरितोऽर्थः पशुनापि गृह्यते,
हयाश्च नागाश्च वहन्ति बोधिताः।
अनुक्तमप्यूह्यति पण्डितो जनः,
परेङ्गितज्ञानफला हि बुद्धयः।।

(11) क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां,
देहस्थितो देहविनाशनाय।
यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः,
स एवं वह्निर्दहते शरीरम्।।

(12) संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता।
उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमये तथा।।

(13) विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम्।
अश्वश्चेद् धावने वीरः भारस्य वहने खरः।।

पाठ–6 सुभषितानि।।

(14) पिता यच्छति पुत्राय बाल्ये विद्याधनं महत्।
पिताऽस्य किं तपस्तेपे इत्युक्तिस्तत्कृतज्ञता।।

(15) त्यक्त्वा धर्मप्रदां वाचं परुषां भोऽभ्युदीरयेत्।
परित्यज्य फलं पक्वं भुङ्क्तेऽपक्वं विमूढधीः।।

(16) वाक्पटुधैर्यवान् मन्त्री सभायामप्यकातरः।
स केनापिं प्रकारेण परैर्न परिभूयते।।

(17) आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः।
तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः।।

पाठ–9 सुक्तयः।।

(18) एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत्।
न सा बकसहस्त्रेण परितस्तीरवासिना।।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(19) एक एव खगो मानी वने वसति चातकः।
पिपासितो वा म्रियते याचते वा पुरन्दरम्।।

(20) रे रे चातक ! सावधानमनसा मित्र। क्षणं श्रुयतामम्भोदा
बहवो भवन्ति गगने सर्वेऽपि नैतादृशाः।
केचिद् वृष्टिभिरार्द्रयन्ति वसुधां गर्जन्ति केचिद् वृथा,
यं यं पश्यसि तस्य तस्य पुरतो मा ब्रूहि दीनं वचः।।

पाठ–12 अन्योक्तयः।।

@ RSCERT
NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 3. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य हिन्दीभाषायां सप्रसङ्गम् अनुवादम् लिखत ।

(1) रामः – एष भवतोः सौन्दर्यावलोकजनितेन कौतूहलेन
पृच्छामि – क्षत्रियकुलपितामहयोः सूर्यचन्द्रयोः को वा भवतोर्वंशस्य कर्त्ता ?
लवः – भगवान् सहस्रदीधितिः।
रामः – कथमस्तत्समानाभिजनौ संवृत्तौ ?
विदूषकः–किं द्वयोरप्येकमेव प्रतिवचनम् ?
लवः – भ्रातरावावां सोदर्यौ।
रामः –समरूपः शरीरसन्निवेशः। वयसस्तु न किञ्चिदन्तरम्।
लवः – आवां यमलौ।

पाठ–4 शिशुलालनम्।।

(2) लवः –ननु भगवान् वाल्मीकिः।
रामः –केन सम्बन्धेन ?
लवः –उपनयनोपदेशेन।
रामः –अहमत्र भवतोः जनकं नामतो वेदितुमिच्छामि।
लवः –न हि जानाम्यस्य नामधेयम्। न कश्चिदस्मिन् तपोवने तस्य नाम व्यवहरति।
रामः –अहो माहात्म्यम्।
कुशः –जानाम्यहं तस्य नामधेयम्।
रामः –कथ्यताम्।
कुशः –निरनुक्रोशो नाम...
रामः –वयस्य, अपूर्वं खलु नामधेयम्।
विदूषकः –(विचिन्त्य) एवं तावत् पृच्छामि। निरनुक्रोश इति क एवं भणति?
कुशः – अम्बा।

पाठ–4 शिशुलालनम्।।

(3) विदूषकः –(जनान्तिकम्) अहं पुनः पृच्छामि (प्रकाशम) किं नामधेया युवयोर्जननी?
लवः – तस्याः द्वे नामनी।
विदूषकः – कथमिव?
लव : – तपोवनवासिनो देवीति नाम्नाह्वयन्ति, भगवान् वाल्मीकिर्वधूरिति।
राम : – अपि च इतस्तावद् वयस्य! मुहूर्तमात्रम्।
विदूषकः –(उपसृत्य) आज्ञापयतु भवान्।
राम : – अपि कुमारयोरनयोरस्माकं च सर्वथा समरूपः कुटुम्बवृत्तान्तः?

पाठ–4 शिशुलालनम्।।

© PSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(4) चाणक्यः –वत्स! मणिकारश्रेष्ठिनं चन्दनदासमिदानीं द्रष्टुमिच्छामि।

शिष्यः –तथेति (निष्क्रम्य चन्दनदासेन सह प्रविश्य) इतः श्रेष्ठिन्! (उभौ परिक्रामतः)

शिष्यः –(उपसृत्य) उपाध्याय! अयं श्रेष्ठी चन्दनदासः।

चन्दनदासः –जयत्वार्यः

चाणक्यः – श्रेष्ठिन्! स्वागतं ते। अपि प्रचीयन्ते संव्यवहाराणां वृद्धिलाभाः?

चन्दनदासः – (आत्मगतम्) अत्यादरः शंकनीयः। (प्रकाशम्) अथ किम्। आर्यस्य प्रसादेन अखण्डिता मे वणिज्या।

पाठ–11 प्राणेभ्योऽपि प्रियः सुहृद्।।

(5) चाणक्यः – भो श्रेष्ठिनः! स चापरिक्लेशः कथमाविर्भवति इति ननु भवता प्रष्ट्व्याः स्मः।

चन्दनदासः – आज्ञापयतु आर्यः।

चाणक्यः – राजनि अविरुद्धवृत्तिर्भव।

चन्दनदासः – आर्य! कः पुनरधन्यो राज्ञो विरुद्ध इति आर्येणावगम्यते?

चाणक्यः – भवानेव तावत् प्रथमम्।

चन्दनदास! (कर्णौ पिधाय) शान्तं पापम्, शान्तं पापम्। कीदृशस्तृणानामग्निना सह विरोधः?

(6) चाणक्यः – पूर्वम् 'अनृतम्', इदानीम् "आसीत्" इति परस्परविरुद्धे वचने।

चन्दनदासः –आर्य! तस्मिन् समये आसीदस्मद्गृहे अमात्यराक्षसस्य गृहजन इति।

चाणक्यः – अथेदानीं क्व गतः?

चन्दनदासः – न जानामि।

चाणक्यः – कथं न ज्ञायते नाम ? भो श्रेष्ठिन् ! शिरसि भयम् अतिदूरं तत्प्रतिकारः।

चन्दनदासः – आर्य ! किं मे भयं दर्शयसि ? सन्तमपि गेहे अमात्यराक्षसस्य गृहजनं न समर्पयामि, किं पुनरसन्तम् ?

पाठ–11 प्राणेभ्योऽपि प्रियः सुहृद्।।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 4. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सूक्तवचनस्य वा संस्कृते भावार्थलिखत –

(1) आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान रिपुः।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।

(2) मृगा मृगै सङ्मनुव्रजन्ति,
गावश्च गोभिः तुरगास्तुरङ्गे।
मूर्खाश्च मूर्खेः सुधियः सुधीभिः
समान– शील– व्यसनेषुसख्यम्।

(3) अमन्त्रमक्षरं नास्ति, नास्तिमूलमनौषधम्।
अयोग्यः पुरुषः नास्ति योजकस्तत्र दुर्लभः।।

पाठ–6 सुभषितानि।।

(4) विद्वांस एव लौकेऽस्मिन्चक्षुष्यन्तः प्रकीर्तिताः।
अन्येषां वदने ये तु ते चक्षुर्नामनी मते।।

(5) आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः।
तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्रर्णेभ्योऽपि विशेषतः।।

पाठ–9 सुक्तयः।।

(6) आश्वास्य पर्वतकुलं तपनोष्णतप्त–
मुद्दामदाव विधुराणि च काननानि।
नानानदीनदशतानि च पूरयित्वा,
रिक्तोऽसि यज्जलद! सैव तवोतमा श्रीः।।

पाठ–12 अन्योक्तयः।।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 5. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उत्तराणि एकपदेन लिखत –

(1) अहं कस्मै जीवनं कामये ?

(2) अत्र जीवितं कीदृशं जातम् ?

(3) किं शुचि स्यात ?

(4) ''शुचि पर्यावरणम्'' इति पाठस्य लेखकः कः ?

(5) अद्य प्रस्तरतले काः पिष्टाः दृश्यन्ते ?

(6) सर्वदा सर्वकार्येषु का बलवती ?

(7) राजपुत्रस्य भार्या किन्नाम आसीत ?

(8) राजसिंह कुत्र वसतिस्म ?

(9) भयाकुलं व्याघ्रं दृष्ट्वा कः हसति ?

(10) बुद्धिमती कुत्र व्याघ्रं ददर्श ?

(11) कियता बलेन व्यायामः कर्तव्यः?

(12) व्यायामं कुर्वतः कीदृशम् भोजनम् अपि परिपच्यते?

(13) कस्य आयासजननं कर्म व्यायामः इति कथ्यते ?

(14) सदा कः पथ्यः ?

(15) ''व्यायामः सर्वदापथ्यः '' इति पाठस्य लेखकः कः ?

(16) केन सम्बन्धेन वाल्मीकिः लवकुशयोः गुरुः ?

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(17) बालभावात् हिमकरः कुत्र विराजते ?

(18) कुशलवयोः मातरं वाल्मीकिः केन नाम्ना आह्वयति '

(19) लवकुशयौ कस्य पुत्रौ आस्ताम्?

(20) कुशः स्वपितुः किन्नाम कथयति?

(21) धेनूनाम् माता का आसीत् ?

(22) सर्वेष्वपत्येषु का तुल्यवत्सला भवति ?

(23) दुर्बले सुते कस्याः अधिका कृपा भवति ?

(24) कयोः एकः शरीरेण दुर्बलः आसीत् ?

(25) सुरभि वचनं श्रुत्वा कस्य हृदयम् अद्रवत् ?

(26) मनुष्याणां महान रिपुः कः ?

(27) नराणां प्रथमः शत्रु कः ?

(28) उदय समये अस्त समये च कः रक्तभवति?

(29) धावने कः वीर?

(30) उद्यमेन समः कः नास्ति ?

(31) काकः चेष्ट विद्यार्थी कीदृशः छात्रः मन्यते ?

(32) कः आत्मानं बलशालिनं, विशालकायं पराक्रमिणं च कथयति ?

(33) सर्वे कान् प्रणमन्ति ?

© PSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(34) अन्ते सर्वे मिलित्वा कस्य राज्याभिषेकाय तत्पराः भवति ?

(35) कः वातावरणं कर्कशध्वनिना आकुलि करोति ?

(36) 'विचित्र साक्षीः' इति पाठस्य लेखक कः ?

(37) न्यायधीशः कः आसीत् ?

(38) वस्तुतः चौरः कः आसीत् ?

(39) कस्य पादध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः जातः ?

(40) निर्धनः जनः कथं वित्तम उपार्जितवान ?

(41) पिता पुत्राय बाल्ये किं गच्छति ?

(42) प्रथमो धर्म कः ?

(43) यथा चित्ते तथा वाचि किं भवेत् ?

(44) धैर्यवान कुत्र परिभवं न प्राप्नोति ?

(45) संसारे के ज्ञान चक्षुभिः नेत्रवन्तः कथ्यन्ते ?

(46) कस्य उपशमनस्य स्थिरोपायः नास्ति ?

(47) समग्रं विश्वं केः आतङ्कितं दृश्यते ?

(48) गुर्जरक्षेत्रे भूकम्पस्य केन्द्रभूतं नगरं किम् आसीत् ?

(49) केषां विस्फोर्टैरपि भूकम्पो जायते ?

(50) कीदृशः प्रकोपो भूकम्पो नाम ?

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(51) प्राणेभ्योऽपि प्रियः कः ?

(52) ''मुद्राराक्षस'' इति नाटकस्य रचयिता कः ?

(53) चन्दनदासाय कः भयं दर्शयति ?

(54) चन्दनदासास्यगृहे कस्य गृहजनम् आसीत ?

(55) नन्दस्य कः प्रीतिमुत्पादयति ?

(56) गगने बहवः के सन्ति ?

(57) राजहंसेन का भुक्ता?

(58) चातक कम एव याचते?

(59) सरसे तीरे के वसन्ति?

(60) के रसालमुकुलानि समाश्रयन्ते?

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 5. अधोलिखितां प्रश्नानाम् उत्तराणि पूर्णवाक्येन लिखत–

(1) अस्माकं पर्यावरणे किं किं दूषितम् अस्ति ?

(2) 'शुचिपर्यावरणम्' इति पाठः कस्मात् ग्रन्थात् सङ्कलितोऽस्ति ?

(3) कविः किमर्थं प्रकृतेः शरणम् इच्छति ?

(4) कुत्सितवस्तुमिश्रितं किमस्ति ?

(5) स्वस्थजीवनाय कीदृशे वातावरणे भ्रमणीयम् ?

(6) व्याघ्रः कस्मात् विभेति ?

(7) व्याघ्रः किं विचार्य पलायितः ?

(8) बुद्धिमती कया प्रहृत्य स्वपुत्रौ जगाद ?

(9) केन उत्साहेन व्याघ्रः पुनः काननम् आगच्छत् ?

(10) बुद्धिमती श्रृगालं किम् उक्तवती ?

(11) व्यायाम् किं संज्ञितम्?

(12) व्यायामस्य के–के लाभाः सन्ति?

(13) व्यायामः कदा पथ्यतमः स्मृतः?

(14) सर्पाः कम् न उपसर्पन्ति?

(15) परमम् आरोग्यं कस्मात् उपजायते ?

(16) 'शिशुलालनम्' इति पाठः कुतः सङ्कलितोऽस्ति ?

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(17) राम : लवकुशौ कुत्र उपवेशयितुम् कथयति ?

(18) लवकुशयो : मातरं वाल्मीकिः केन नाम्ना आह्वयति ?

(19) लवकुशयोः गुरोः नाम किं अस्ति ?

(20) रामस्य प्रवासः कीदृशः आसीत् ?

(21) 'जननी तुल्यवत्सला' पाठः कुतः सङ्कलितः ?

(22) कृषकः किं करोति स्म ?

(23) दुर्बलः वृषभः कुत्र पपात ?

(24) जननी कीदृशी भवति ?

(25) माता सुरभि किमर्थम् अश्रूणि मुञ्चति स्म ?

(26) कीदृशे सुते मातुः अधिका कृपा भवति ?

(27) धेनूनाम् माता का आसीत् ?

(28) आलस्यं कस्य महान् रिपुः ?

(29) पिकः कस्य गुणं जानाति ?

(30) उदयसमये अस्तसमये च सविता कीदृशः भवति ?

(31) अस्माभिः कीदृशः वृक्षः सेवितव्यः ?

(32) कुत्र महतामेकरूपता भवति ?

(33) समान–शील–व्यसनेषु केषु भवति ?

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(34) भारवहने वीरः कः भवति ?

(35) अनुक्तम् अपि कः ऊहति ?

(36) मयूरस्य नृत्यं कस्य आराधना भवति ?

(37) वनराजः कैः दुरवस्थां प्राप्तः ?

(38) काकचेष्टः विद्यार्थी कीदृशः छात्रः मन्यते ?

(39) काक – पिकयोः भेदः कदा ज्ञायते ?

(40) क्रुद्धः सिंहः किं करोति ?

(41) न्यायाधीशः कस्मै कारागार दण्डम् आदिष्टवान् ?

(42) सः निर्धनजनः कं द्रष्टुं प्रस्थितः ?

(43) न्यायाधीशस्य नामः किं आसीत् ?

(44) चौरः उच्चैः क्रोशितुं किम् आरभत ?

(45) कीदृशा दैवगतिः ?

(46) बाल्यकाले पिता पुत्राय किं यच्छति ?

(47) धैर्यवान् कुत्र परिभवं न प्राप्नोति ?

(48) प्रथमो धर्मः कः उच्यते ?

(49) कः नरः अहितं कर्म कदापि न कुर्यात् ?

(50) मंत्री कीदृशः भवेत ?

NOT TO BE REPUBLISHED @ RSCERT

(51) केषां प्रकोपो भूकम्पो नाम ?

(52) भुकम्पेन गुर्जर–राज्यं कीदृशम् अभवत् ?

(53) कश्मीर–प्रान्ते कदा धरायाः महत्वकम्पनं जातम् ?

(54) कीदृशाः प्राणिनः भूकम्पेन निहन्यन्ते ?

(55) पृथिव्याः स्खलनात् किं जायते ?

(56) "प्राणेभ्योऽपि प्रियः सुहृद्" इति पाठः कुतः उद्धृतः ?

(57) चन्दनदासः कस्य गृहजनं न समर्पयन्ति ?

(58) कः शंङ्कनीय भवति ?

(59) कस्य प्रसादेन चन्दनदासस्य वणिज्या अखण्डिता ?

(60) चाण्क्यानुसारं चन्दनदासः राजानं प्रति कीदृशः भवितव्य ?

(61) सरसः शोभा केन भवति ?

(62) जलदः कान् पूरयति ?

(63) मीनः कदा दीनां गतिं प्राप्नोति ?

(64) भृङ्गाः कानि समाश्रयन्ते ?

(65) वृष्टिभिः वसुधां के आर्द्रयन्ति ?

NOT TO BE REPUBLISHED © RSCERT

प्रश्न– 5. अधोलिखितानां श्लोकानां अन्वयमाश्रित्य रिक्तस्थानानि मञ्जूषात् समुचितपदानि चित्वा पूरयत–

(1) शरीरायासजननं.. विमृद्नीयात् समन्ततः।

संज्ञितम्, समन्ततः, कर्म, देहं

अन्वयः – शरीर–आयास–जननं...................... व्यायाम..।
तत् कृत्वा तु..................................... सुखं............................ विमृद्नीयात्।।

(2) श्रमक्लमपिपासोष्ण–शीतादीनां...व्यायामादुपजायते।

परमं, पिपासा, सहिष्णुता, आरोग्यम्

अन्वयः – श्रमक्लम....................उष्ण, शीतादीनां.................................।
............................च................................. व्यायामादुपजायते।।

(3) आलस्य हि मनुष्याणां................................ यं नावसीदति।

मनुष्याणां, उद्यमसमः, रिपुः, कृत्वा

अन्वयः – हि...................... शरीरस्थो महान्...........................आलस्य अस्ति।
......................बन्धुः न अस्ति यं................................. न अवसीदति।।

(4) विचित्रे खलु संसारे... भारस्य वहने खरः।

संसारे, खरः, निरर्थकं, धावने

अन्वयः – विचित्रे.............................खलु किञ्चित्..न।
अश्वः चेत्...................... वीरः, भारस्य वहने......................... (वीरः) अस्ति।।

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 6.. अधोलिखितश्लोकानां अन्वयं कुरुत –

(1) आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।।

(2) संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता।
उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमये तथा।।

(3) विचित्रे खलु संसारे नास्ति किञ्चिन्निरर्थकम्।
अश्वश्चेद् धावने वीरः भारस्य वहने खरः।।

(4) आचारः प्रथमो धर्मः इत्येतद् विदुषां वचः।
तस्माद् रक्षेत् सदाचारं प्राणेभ्योऽपि विशेषतः।।

(5) एकेन राजहंसेन या शोभा सरसो भवेत् ।
न सा बकसहस्रेण परितस्तीरवासिना ।।

(6) शरीरायासजननं कर्म व्यायामसंज्ञितम्।
तत्कृत्वा तु सुखं देह विमृद्नीयात् समन्ततः।।

(7) श्रमक्लमपिपासोष्ण – शीतादीनां सहिष्णुता।
आरोग्यं चापि परमं व्यायामादुपजायते।।

(8) सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः।
यदि दैवात् फलं नास्ति योजकस्तत्र दुर्लभः।।

© PSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 7. रेखाङ्कित–पदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत –

(1) दुर्वहमत्र जीवितं जातम्।

(2) प्रकृत्याः सन्निधौ वास्तविकं सुखं विद्यते ।

(3) व्याघ्रं दृष्ट्वा धूर्तः श्रृगालः अवदत्।

(4) बुद्धिः बलवती भवति सर्वकार्येषु सर्वदा।

(5) बुद्धिमती चपेट्या पुत्रौ प्रहृतवती।।

(6) सर्वदा व्यायामः कर्तव्यः।

(7) आत्महितैषिणः व्यायामं कुर्वन्ति।

(8) अर्धेन बलेन व्यायामः कर्तव्यः।

(9) आवयोः गुरोः नाम भगवान् वाल्मीकिः।

(10) रामः सिंहासने स्थितः आसीत्।

(11) रामः कुशलवौ आसनार्धम् उपवेशयति।

(12) धेनूनाम् माता सुरभिः आसीत्।

(13) एकः वृषभः दुर्बलः आसीत्।

14) कृषकः हर्षातिरेकेण गृहम् अगच्छत्।

(15) आलस्यं हि मनुष्याणां महान् रिपुः।

(16) धावने अश्वः वीरः भवति।

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(17) अस्तंगते सूर्यः रक्तः भवति।

(18) सम्पत्तौ च विपत्तौ च महताम् एकरूपता भवति।

(19) समान–शील–व्यसनेषु सख्यं भवति।

(20) पशुना अपि उदीरितः अर्थः गृह्यते ।

(21) सिंह वानराभ्यां स्वरक्षायाम् असमर्थः एवासीत्। ।

(22) अस्मिन् नाटके द्वादश पात्राणि सन्ति।

(23) अन्योन्यसहयोगेन प्राणिनां लाभः भवति।

(24) सिंहः सुखेन विश्राम्यते स्म।

(25) मयूरस्य नृत्यं प्रकृतेः आराधना।

(26) विचित्रा दैवगतिः।

(27) चौरस्य पादध्वनिना अतिथिः प्रबुद्धः।

(28) आरक्षी सुपुष्टदेह आसीत्।

(29) न्यायाधीशः बंकिमचन्द्रः आसीत्।

(30) शवः एकस्मिन् चत्वरे स्थापितवन्तः।

(31) पिता पुत्राय बाल्ये विद्याधनं यच्छति।

(32) संसारे विद्वांसः ज्ञानचक्षुर्भिः नेत्रवन्तः कथ्यन्ते।

(33) आचारः प्रथमो धर्मः।

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(34) धैर्यवान् लोके परिभवं न प्राप्नोति।

(35) भूकम्पस्य केन्द्रबिन्दुः कच्छजनपदः आसीत्।

(36) गणतन्त्रदिवसपर्वणि भारतराष्ट्रम् उल्लासे मग्नम् आसीत्।

(37) बहुभूमिकभवनानां निर्माणं न करणीयम्।

(38) प्राणेभ्योऽपि प्रियः सुहृत्।

(39) तृणानाम् अग्निना सह विरोधः अस्ति।

(40) चाणक्यः मणिकारश्रेष्ठिनं चन्दनदासं द्रष्टुमिच्छन्ति।

(41) चातकः वने वसति।

(42) पतङ्गाः अम्बरपथम् आपेदिरे।

@RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 8. ''बुद्धिर्बलवती सदा'' पाठस्य हिन्दी भाषायां सारं लिखत।

प्रश्न– 9. ''जननी तुल्य वत्सला'' पाठस्य हिन्दी भाषायां सारं लिखत।

प्रश्न– 10. ''सौहार्द प्रकृतेः शोभाः'' पाठस्य हिन्दी भाषायां सारं लिखत।

प्रश्न– 11. ''विचित्र साक्षी'' पाठस्य हिन्दी भाषायां सारं लिखत।

प्रश्न– 12. ''भूकम्प विभीषिका'' पाठस्य हिन्दी भाषायां सारं लिखत।

प्रश्न– 13.. पाठप्रसंङ्गानुसारं शब्दार्थचयनम् (बहुविकल्पात्मक)

(1) "वायसः" शब्दस्यार्थमस्ति।
(अ) काकः (ब) हंसः
(स) मयूरः (द) गजः ( )

(2) "करी" शब्दस्यार्थमस्ति –
(अ) सिंहः (ब) गजः
(स) अश्वः (द) अजः ( )

(3) "सविता" शब्दस्यार्थमस्ति –
(अ) सूर्यः (ब) चन्द्रः
(स) निशा (द) नक्षत्रः ( )

(4) "पुंसः" शब्दस्यार्थमस्ति –
(अ) पुरूषस्य (ब) असुरस्य
(स) महिलायाः (द) सुरस्य ( )

(5) "निशम्य" शब्दस्यार्थमस्ति –
(अ) श्रुत्वा (ब) दृष्टवा
(स) उक्तवा (द) नीत्वा ( )

प्र. स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं संस्कृतभाषायां लिखत।

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

अपठितावबोधनम्

प्रश्न– 14. अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा एतदाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथा निर्देशं लिखत्–

1. इदं हि विज्ञानप्रधानं युगम्। "विशिष्टं ज्ञानं विज्ञानम्" इति कथ्यते। अस्यां शताब्द्यां सर्वत्र विज्ञानस्यैव प्रभावो दरीदृश्यते। अधुना नहि तादृशं किमपि कार्यंयत्र विज्ञानस्य साह्ययं नापेक्ष्यते। आवागमने, समाचारप्रेषणे, दूरदर्शने सम्भाषणे, शिक्षणे, चिकित्साक्षेत्रे, मनोरंजन कार्ये, अन्नोत्पादने, वस्त्रनिर्माणे, कृषिकर्मणि तथैवान्यकार्यकलापेषु विज्ञानस्य प्रभावस्तदपेक्षा च सर्वत्रैवानुभूयते।

सम्प्रति मानवः प्रकृतिं वशीकृत्य तां स्वेच्छया कार्येषु नियङ्क्ते। तथाहि वैज्ञानिकैरनेके आविष्काराः विहिताः। मानवजातेः हिताहितम् अपश्यद्भि वैज्ञानिकै?ः राजनीतिविज्ञैर्वा परमाणु शक्तेः अस्त्रनिर्माणे एव विशेषतः उपयोगो विहितः। तदुत्पादितं च लोकध्वंस कार्यम् अतिघोरं निर्घृणं च। अयं च न विज्ञानस्य दोषः न वा परमाणुशक्तेरपराधः पुरूषापराधः खलु एषः।

अतोऽस्य मानवकल्याणार्थमेव प्रयोगः करणीय।

(1) एकपदेन उत्तरत–

(i) विशिष्टं ज्ञानं किं कथ्यते ?

(ii) अस्यां शताब्दयां कस्य प्रभावो दृश्यते ?

(iii) मानवः का वशीकृत्य स्वेच्छया कार्येषु नियुङ्क्ते ?

(2) पुर्ण वाक्येन उत्तरत–

(i) विज्ञानस्य प्रभावः कुत्र–कुत्र अनुभूयते ?

(ii) इदं कीदृशं युगम् वर्तते ?

(iii) विज्ञानस्य उपयोगः वैज्ञानिकै कुत्र विहितः ?

(3) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत्।

(4) अस्य गद्यांशस्य सारं लिखत्।

(5) यथानिर्देशम् उत्तरत–

(i) "सर्वत्र विज्ञानस्यैव प्रभावो दरीदृश्यते।"

"दरीदृश्यते" इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किमस्ति ?

(अ) प्रभावः (ब) विज्ञानस्य

(स) साहायम (द) सर्वत्र ( )

NOT TO BE REPUBLISHED © RSCERT

(6) "इदं हि विज्ञान प्रधानं युग्म।" अस्मिन वाक्ये विज्ञान प्रधानं इति विशेषणस्य विशेष्य पदं किम् ?

(अ) ज्ञानम् (ब) इदम्

(स) युग्म् (द) विशिष्टम् ( )

(7) "अस्यां शताब्द्यां सर्वत्र विज्ञानस्यैव प्रभावो दरीदृश्यते।" अस्याम् इति सर्वनाम पदस्य संज्ञा पदं किमस्ति ?

(अ) शिक्षायाम् (ब) शताब्द्यां

(स) प्रकृत्याम् (द) शक्त्याम् ( )

(8) "हितम्" इत्यस्य गद्यांशे विलोमपदं किं प्रयुक्तम् ?

(अ) विहितम् (ब) दोषः

(स) वैज्ञानिकै (द) मानवकल्याणार्थम् ( )

©RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(2) संसारे अनेकाः ऋतवः भवन्ति, किन्तु भारतवर्षे षड्ऋतवः प्रमुखाः सन्ति। तासां नामानि वसन्तः, ग्रीष्मः, वर्षाः, शरद, हेमन्तः शिशिरः सन्ति। एतासु ऋतुषु वर्षतोः अति महत्वम् अस्ति यतो हि भारतदेश एकः कृषिप्रधान देशः आस्ति। भारतवर्षस्य कृषकाः ग्रामेषु एव वसन्ति ते वर्षायां एव निर्भराः भवन्ति। ग्रीष्मतापेन सन्तप्तोऽयं लोकः वर्षासमये सुखानुभवंकरोति। कृषकाः बलीवर्दान् संयोज्य क्षेत्रकर्षणमारभन्ते। क्षेत्रेषु एव भूरि शस्यं प्रजायते। सुवृष्ट्या मानवस्य जीवनं र्निविघ्नं प्रचलति। फल–पुष्प–लता– पादपादयः वनस्पतयः प्रसन्नतामभिव्यञ्जयन्ति। सायं समये गावः वनात् प्रतिनिवृत्य गोष्ठमुपगच्छन्ति। युवतयः वृक्षशाखासु दोलानन्दम् अनुभवन्ति। ब्रजस्थमन्दिरेषु 'घटाच्छटादर्शनम्' सज्जा प्रारभ्यते। वृन्दावने तु सर्वत्र रासलीला दर्शनं भवति।

(1) एकपदेन उत्तरत–

(i) भारतवर्षे कति ऋतवः प्रमुखा सन्ति ?

(ii) कृषि प्रधानः कः देशः अस्ति ?

(iii) कृषकाः कुत्र वसन्ति ?

(2) पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(i) षड्ऋतवः के सन्ति ?
(ii) कृषकाः कथं क्षेत्रकर्षणम् आरभन्ते ?
(iii) वृन्दावने कस्य दर्शनं भवति ?
(iv) अस्य गद्यांशस्य शीर्षकं लिखत ।
(v) उपर्युक्त गद्यांशस्य संक्षिप्तीकरणं कुरूत।

(5) यथा निर्देशम् उत्तरत–

(i) ग्रीष्मतापेन सन्तप्तोऽयं लोकः वर्षासमये सुखानुभवं करोति । ''अत्र कर्तृपदम् अस्ति–
(अ) वर्षा समये (ब) सुखम्
(स) लोकः (द) ग्रीष्मतापेन ( )

(ii) ''सुवृष्ट्या मानवस्य जीवनं निर्विघ्नं प्रचलति।'' अस्मिन वाक्ये विशेषणपदम् अस्ति।
(अ) मानवस्य (ब) जीवनम्
(स) सुवृष्ट्या (द) निर्विघ्नम् ( )

(iii) ''ते वर्षायाम् एव निर्भराः सन्ति।'' अत्र 'ते' इति सर्वनामस्य संज्ञापदम अस्ति।
(अ) ऋतवः (ब) कृषकाः
(स) बलीवर्दा (द) पादपाः ( )

(iv) गद्यांशात् ''दुःखानुभवम्'' इत्यस्य विलोमपदं चित्वा लिखत–
(अ) सुखानुभवं (ब) निर्विघ्नं
(स) निर्भराः (द) महत्वम् ( )

© PSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(3) भारतवर्षः एकः महान् देशः वर्तते। अस्मिन अनेके प्रदेशाः सन्ति। तेषु साम्प्रतं राजस्थानप्रदेशः एकं राज्यं वर्तते। अस्य राजधानी जयपुरं अस्ति। राजस्थानप्रदेशस्य काश्चन एतादृशः विशेषताः सन्ति याः खलु अन्यत्र न लभन्ते। अस्य प्रदेशस्य भूमिः वीराणां वीरांगनानाञ्च जननी वर्तते। अत्र महाराणा प्रतापः, महाराणा सांगा वीरवर दुर्गादास सदृशाः वीराः समुत्पन्नाः। अत्रैव पदमिनी पन्ना सदृश्यः वीरांगनाः समुत्पन्नाः। अद्यापि राजस्थानस्य अनेके वीराः देशसेवाय तत्पराः वर्तन्ते।

अयं प्रदेशः न केवलं वीराणां भूमि अपितु विदुषां जन्मस्थली कार्यस्थली च वर्तते। अत्र अनेके विद्वान्सः काले–काले समुत्पन्ना राजस्थानस्य राजधानी जयपुरं तु लघुकाशी मन्यते। अत्र संस्कृतस्य अनेके विद्वान्सः अभवन्।

राजस्थान प्रदेशे अनेकानि दर्शनीय–स्थलानि सन्ति। प्राकृतिक–सौन्दर्य– दृष्ट्याऽपि प्रदेशोऽयं सुरम्यः वर्तते । अत्र जयपुर–उदयपुर, अजमेर–भरतपुरादयः विभिन्न–नगराणि विश्व प्रसिद्धानि सन्ति। बहवः पर्यटकाः अत्र भ्रमणार्थम् आगच्छन्ति।

(1) एक पदेन उत्तरत–

(i) महान देशः कः वर्तते ?

(ii) कस्य राजधानी जयपुरम् अस्ति?

(iii) लघुकाशी किं मन्यते?

(2) पूर्ण वाक्येन उत्तरत–

(i) राजस्थानस्य भूमि कीदृशी अस्ति?

(ii) राजस्थानप्रदेशः केन सुरम्य वर्तते?

(iii) राजस्थाने के के प्रसिद्ध नगराणि सन्ति?

(3) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत।

(4) उपर्युक्त गद्यांशस्य संक्षिप्तीकरणं कुरुत–

(5) यथानिर्देशम् उत्तरम् –

(i) 'राजस्थानस्य अनेके वीराः देश सेवायां तत्परा वर्तन्ते।'

(अ) अनेके (ब) वीराः (स) तत्पराः (द) वर्तन्ते। ( )

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(ii) ''अत्र जयपुर– उदयपुर– अजमेर– भरतपुरादयः नगराणि प्रसिद्धानि सन्ति।'' अत्र विशेष्य पदम अस्ति?

(अ) नगराणि (ब) विश्व प्रसिद्धानि (स) भरतपुरादयः (द) सन्ति। ( )

(iii) ''अस्य प्रदेशस्य भूमि वीराणां वीरांगनानाञ्च जननी वर्तते। अस्मिन वाक्ये 'अस्य' इति सर्वनामस्य संज्ञापदम् किम्?

(अ) प्रदेशस्य (ब) राजस्थानस्य (स) वीराणाम् (द) भारतस्य ( )

(iv) ''कायरा'' इत्यस्य विलोमपदमस्ति।

(अ) समुत्पन्नाः (ब) अनेके (स) विद्वान्सः (द) वीराः ( )

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(4) कालिदासः मेघदुतं रचितवान। मेघदूते मानसून विज्ञानस्य अद्भूतं वर्णनम् अस्ति। वर्षा समयः आषाढ़मासात् आरभते। श्याममेघान् दृष्ट्वा सर्वेजनाः प्रसन्ना भवति। मयूराः नृत्यन्ति। मानसून मेघाः सर्वेषां जीवानां कष्टम अपहरन्ति। मेघानां जलं वनस्पतिभ्यः, पशु–पक्षिभ्यः किं वा सर्वेभ्यः प्राणिभ्यः जीवनं प्रयच्छति। मेघजलेः भूमैः उर्वराशक्तिः वर्धते। क्षेत्राणां सिञ्चनं भवति। गगने यदा–कदा इन्द्र धनुः अपि दृश्यते। वायुः शीतलः भवति। शुष्क भूमौ वर्षाया बिन्दवः पतन्ति। भूमे सुगन्धितं वाष्पं निर्गच्छन्ति। कदम्ब पुष्पाणि विकसन्ति। तेषु भ्रमरा गुञ्जन्ति। हरिणाः प्रसन्ना सन्तः इतस्ततः धावन्ति। चातका जल बिन्दून गगने एव पिबन्ति। बलाकाः पंक्ति बद्ध्वा आकाशे उड्डयन्ते। मेघदूते मेघः विरहि यक्ष सन्देशं नेतुं प्रार्थते अत्र कालिदासः वायुमार्गस्य ज्ञानवर्धकं वर्णनं करोति।

1. एक पदेन उतरत–

(i) मेघदूतं कः रचितवान् ?

(ii) इन्द्रधनुषः कुत्र दृश्यते?

(iii) शीतल क. भवति?

(iv) भ्रमराः कुत्र गुञ्जन्ति ?

2. पूर्णवाक्येन उत्तरत–

(i) मेघदूते कस्य वर्णनम् अस्ति ?

(ii) वर्षासमयः कदा आरभते?

(iii) बलाकाः कुत्र उड्डीयन्ते?

3. अस्य गद्यांशस्य उपर्युक्त शीर्षकं लिखत?

4. उपर्युक्त गद्यांशस्य संक्षिप्तीकरणं कुरुत।

5. यथा निर्देशम् उत्तरत–

(i) ''नृत्यन्ति'' इति क्रियापदस्य कर्ता अस्ति–

(अ) भ्रमराः (ब) मेघाः (स) मयूराः (द)चातकाः ( )

(ii) ''सुगन्धितम'' इति कस्य विशेषणम् –

(अ) वाष्पम् (ब) वायुः (स) कदम्ब पुष्पाणि (द) मेघानां जल ( )

(iii) ''तेषु भ्रमरा गुञ्जन्ति'' यहाँ तेषु सर्वनाम पदं कस्मै प्रयुक्तम?

(अ) कदम्ब पुष्पेषु (ब) श्याम मेघेषु (स) क्षेत्रेषु (द) गगने ( )

(iv) ''उर्वराशक्तिः बधते'' अत्र ''उर्वराः'' पदस्य विलोमपदमस्ति?

(अ) उर्वरा (ब)शक्तिः (स) अनुर्वरा (द) भूमे ( )

(5) भारते गुरु शिष्य परम्परा प्राचीना वर्तते । गुरोः सन्निधौ अनेके महापुरुषा अभवन् अस्यां परम्परायाम् एकः प्रमुखः वर्तते समर्थ गुरु रामदास शिववीरयोः। यथा विवेकानन्दः परमहंसस्य आशीर्वादेन स्व जिज्ञासायाः समाधान प्राप्य देशस्य प्रतिष्ठां पुनः स्थापितवान तथैव शिवाजी महाराजः गुरोः सान्निध्ये मार्गदर्शनं प्राप्य स्वराज्यस्य स्थापनां कृतवान। एतादृशानि अनेकानि उदाहरणानि भारते वर्तन्ते। वयमपि एतानि उदाहरणानि अनुसृत्य जीवने गुरोः महत्वं स्वीकृत्य स्वशिक्षकानां सम्मानं कूर्मः। गुरुं प्रति सम्मानं प्रकटयितुं भारते गुरूपूर्णिमोत्सवः शिक्षकः दिवसस्य च आयोजनं भवति । यथा विवेकानन्दः विश्वपटले भारतस्य श्रेष्ठतां स्वाचरेण कृत्यैः ज्ञानेन च स्थापितवान्। सः भारतीय ज्ञानं संस्कृतिं च श्रेष्ठतमां मन्यते स्म। तथैव अनेक महापुरुषाः सन्ति ये विभिन्न प्रकारेण देशस्य गौरवं वर्धितवन्तः।

© JSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(1) एकपदेन उतरत–

(i) भारते का परम्परा प्राचीना?

(ii) विवेकानन्दः कस्य मार्गदर्शनं प्राप्तवान्?

(iii) भारतदेशस्य श्रेष्ठतां कः सीापितवान्?

(iv) देशस्य गौरवं के वर्धितवन्तः?

(2) पूर्णवाक्येन उतरत–

(i) शिवाजी स्वराज्यस्य स्थापना कथं कृतवान्?

(ii) शिक्षक दिवसस्य आयोजनं कथं भवति?

(iii) गुरुशिष्य परम्परायाः के के प्रसिद्धाः महापुरुषाः सन्ति?

(3) अस्य गद्यांशस्य समुचित शीर्षकं लिखत?

(4) उपर्युक्त गद्यांशस्थ संक्षिप्तीकरणं कुरुत।

यथा निर्देशम उत्तरत–

(i) ''कुर्मः'' इति क्रियापदस्य कर्ता कः?

(अ) अनेकानि (ब) वयम् (स) आयोजनम् (द) विवेकानन्दः ( )

(ii) ''सः भारतीय संस्कृति श्रेष्ठतयां मन्यते स्म।'' इति वाक्यस्य सः इति सर्वनाम पदस्य संज्ञा पदं किम् अस्ति ?

(अ) विवेकानन्दः (ब) शिवाजी (स) महापुरुषाः (द) वयम् ( )

(iii) ''ज्ञातुमिच्छायाः'' इति पदस्य स्थाने अनुच्छेदे पदं प्रयुक्तम्–

(अ) सन्निधौ (ब) परम्परा (स) जिज्ञासायाः (द) अनुसृत्य ( )

(iv) ''नवीना'' इति पदस्य विलोमपदम् अस्ति–

(अ) परम्परा (ब) प्रमुखा (स) प्राचीना (द) भारतीया ( )

NOT TO BE REPUBLISHED © RSCERT

अनुप्रयुक्त व्याकरणम् – (i) सन्धि

प्रश्न– 15. अधोलिखितस्य सन्धिविच्छेदं कुरुत–

	सन्धिविच्छेदः	
1. प्रकृतिरेव	....	+......................................
2. रिक्तश्च	....	+......................................
3. योजकस्तत्र	....	+......................................
4. हयाश्च	....	+......................................
5. प्रथमो नराणाम्	....	+......................................
6. पदातिरेव	....	+......................................
7. वृष्टिभिरार्द्रयन्ति	....	+......................................
8. व्यायामदुपजायते	....	+......................................
9. कश्चिदस्मिन्	....	+......................................
10. कदाचिच्च	....	+......................................
11. शरच्चन्द्र	....	+......................................
12. सच्चित्	....	+......................................
13. जगदीशः	....	+......................................
14. पितुर्गृहम्	....	+......................................
15. कोऽपि	....	+......................................

सन्धिं कुरुत–	**संयुक्त पद**
अन्तः + जगाति	....
शिशवः + तु	....
महतः+ भयात्	....
अतः+ एव	....
मनः+ कामना	....
तुरंगाः+ तुरंगैः	....
बालः+ अयम्	....
तोयैः+ अहपै	....
इतः+ ततः	....
विचित्रः+अयम्	....

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

अनुप्रयुक्त व्याकरणम् – (ii) समासः

प्रश्न– 16. निम्नलिखितानां समास विग्रहं कुरुत –

	समास विग्रह
अमलम्	....
महावृक्षः	....
उद्यमसमः	....
वाक्पटुः	....
स्थितप्रज्ञः	....
राजहंसः	....
शरीरस्थः	....
सावधानमनसा	....
तत्वार्थः	....
अपूर्वम्	....
हरिहरौ	....
सप्तर्षयः	....
देशभक्तः	....
कज्जलमलिनम्	....
धर्मार्थकाममोक्षाः	....

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 17. निम्नलिखितस्य समासं कृत्वा लिखत–

	समस्तपद
ललिताः च याः लताः	....
दुर्दान्तैः दशनैः	....
मलेन सहितम्	....
महान च असौ राष्ट्रः	....
समानं शीलं वसमं येषा ते	....
न योग्यः	....
देहस्य विनाशम	....
न औषधम	....
बलेन रहितम्	....
रामश्च कृष्णश्च	....

नीलः कण्ठः यस्य सः ....
माता च पिता च ....
सप्तानां ऋतुनां समाहारः ....
नीलं च तत् कमलम् ....
पंचानां वटानां समाहारः ....

प्रश्न– 18 अधोलिखितवाक्यानां शुद्धं कृत्वा लिखत–

अशुद्ध वाक्यानि	शुद्ध वाक्यानि
1. सा बसयानात् कोठारिया ग्रामं गच्छति।	....
2. नगरस्य समया उपवनम् अस्ति।	....
3. नेत्रात् काणः।	....
4. नृपः विप्रं गां ददाति।	....
5. गणेशं मोदकं रोचते।	....
6. पुत्रस्य सह पिता गच्छति।	....
7. क्रोशाय कुटिला नदी।	....
8. दुर्जनाय धिक्।	....
9. ग्रामस्य परितः वृक्षाः सन्ति।	....
10. कालिदासात् लिखितः।	....
11. रामात् मार्गं पृच्छति।	....
12. ग्रामाद् अजां नयति।	....
13. मोहनः पर्यङ्के अधिशेते।	....
14. शिवं नमः।	....
15. अश्वेन पतति।	....
16. हिमालयेन गङ्गा प्रभवति।	....
17. ग्रामस्य पूर्वं वनम् अस्ति।	....
18. धर्मे ऋते सुखम्।	....
19. बालकः पर्यङ्कं शेते।	....
20. गुरवे नमस्करोति।	....

NOT TO BE REPUBLISHED © RSCERT

प्रश्नः– 19. कोष्ठके प्रदत्त प्रकृति प्रत्यायाभ्यां पदं निर्माय वाक्य पुरयत्–

1. बालिकाभिः चलचित्रं न.....................................। (दृश्+ तव्यत्)
2. ....सर्वत्र पूज्यते। (गुण+मतुप्)
3. नृपेण प्रजाः ....। (पाल्+अनीयर्)
4. वीराः अभ्युदये..........................भवन्ति। (क्षमा+मतुप्)
5. ग्रामं...........................तृणं स्पृशति। (गम्+शतृ)
6. .... सर्वं जानाति। (ज्ञा+तृच्)
7. स्वतंत्रः..............................। (कृ+तृच्)
8. ....युद्धं करोति।(युध्+तृच्)
9. .... बालिका गच्छति। (पठ्+शतृ)
10. भारतीयैः वीराणां सम्मान........................(कृ+तव्यत्)
11. अस्माभिः एतानि पत्राणि..........................(लिख्+तव्यत्)
12. त्वया धर्मः............................।(आ+चर्+अनीयर्)
13. मया सत्कर्म .... (कृ+अनीयर्)
14. सा..................................(मुच्+क्तिन्) वाच्छति।
15. सा.................................(नृत्+शतृ) मूर्च्छितोऽभवत्।
16. ....(बुद्धि+मतुप्) बालिका परीक्षायां सफला अभवत्।
17. ....(विद्या+मतुप्) भव।
18. ते...........................(ज्ञान+इन्) सन्ति।
19. वयं......................(सुख+इन्) स्याम।
20. फलस्य.................... (मृदु+त्व) पश्यत।

प्रश्न–20. मंजूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत।

1. ....समयस्य सदुपयोगः करणीयः। (अपि, सदा, यथा)
2. कच्छपः ....चलति। (शनैः,यथा,धिक्)
3. जलम्.................................गच्छति। (नीचैः, उपरि, उच्चै)
4. गणेशाय............................। (किल, नमः, पुनः)
5. .... चिन्ता न करणीया। (कदापि, किल, कथम्)
6. मेघदुतम्................................ ग्रन्थः कालिदासेन रचितः।(इति, तथा, यथा)
7. ....राजा..................प्रजा। (यथा–तथा, अद्य–श्वः, इतः–ततः)
8. ....ज्ञानात् न मुक्तिः। (ऋते,एव,अद्य)
9. विद्यालयं................................मन्दिरं अस्ति। (निकषा, अद्य, परितः)

© JSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

10. त्वां मां च.............................. ईश्वरः अस्ति।(अन्तरा, ऋते, अभितः)
11. रामः श्यामः ....वनम् अगच्छताम्।(च, ऋते, यथा)
12. .... पर्वत लङ्गनम्।(उच्चैः, शनैः, अन्तरेण)
13. .... पठनीयम्। (नित्यम्, च, ततः)
14. ज्ञानम्........................... न सुखम्। (अन्तरेण, एव, च)
15. ....मम जन्मदिवसः वर्तते। (यथा,तथा,अद्य)
16. कार्यम्..............................करणीयम्। (इत्थम्, नमः, हेतौ)
17. .... करोति, तथैव प्राप्नोति। (यथा, तथा, धिक्)
18. ....दुर्जनम्। (प्रातः, धिक्, कुतः)
19. सा........................ विद्यालयं गच्छति। (प्रातः, न, चिरम्)
20. जनः वृक्षस्य .... तिष्ठति। (खलु, पुनः,अधः)

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न— 21 अधोलिखितपदयोः उपसर्गं शब्दं/धातुं च पृथक् कृत्वा लिखत—

	उपसर्ग	शब्दः/धातुः
1. आहरति	....	....
2. अपहरति	....	....
3. उद्भवति	....	....
4. आगच्छति	....	....
5. अधिकारः	....	....
6. अपकरोति	....	....
7. अपकारः	....	....
8. अधिकरोति	....	....
9. अध्यादिशति	....	....
10. अपगच्छति	....	....
11. आदिशति	....	....
12. आहारः	....	....
13. उपहारः	....	....
14. निराहारः	....	....
15. अपहारः	....	....
16. सम्हारः	....	....
17. अवगच्छति	....	....
18. आकारः	....	....

19. निराकारः ....

20. आमरणम् ....

प्रश्नः—22. अधोलिखित पदानां विभक्ति—वचनं लिखत्—

पद	विभक्ति	वचनं
1. छात्रेषु —	....	....
2. हरौ —	....	....
3. हे पितरौ —	....	....
4. गुरुषु —	....	....
5. नदीनाम् —	....	....
6. वध्वः —	....	....
7. अस्मान् —	....	....
8. युष्माभिः—	....	....
9. सर्वान् —	....	....
10. तान् —	....	....
11. येषाम् —	....	....
12. पितृणाम् —	....	....
13. वध्वै —	....	....
14. नद्याम् —	....	....
15. आवयोः —	....	....
16. त्वयि —	....	....
17. सर्वा —	....	....
18. सर्वाणि —	....	....
19. तासाम् —	....	....
20. कस्मिन् —	....	....

@ RSCERT
NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्नः—23. अधोलिखित पदानां लकार—पुरूष—वचनं लिखत—

पद	लकार	पुरुष	वचनम्
1. भव —	....	....	....
2. गच्छेताम् —	....	....	....

3. घ्नन्ति – ....
4. दत्तः – ....
5. नृत्याम – ....
6. जायस्व – ....
7. प्रक्ष्यति – ....
8. लेखिष्यथ – ....
9. गच्छेत – ....
10. कुरुतम् – ....
11. भवतम् – ....
12. अघ्नन् – ....
13. दद्युः – ....
14. नृत्येव – ....
15. जनिष्यसे – ....
16. पृच्छानि – ....
17. एषिष्यति – ....
18. त्यजेत् – ....
19. सेवावहे – ....
20. लभामहे – ....

प्रश्नः–24. अधोलिखिताः संख्यावाचिशब्दाः संस्कृते लिखत–

1. 150
2. 200
3. 125
4. 139
5. 140
6. 225
7. 500
8. 775
9. 660
10. 700
11. 990
12. 950

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

13. 110
14. 115
15. 290
16. 300
17. 370
18. 730
19. 800
20. 850

@ RSCERT
NOT TO BE REPUBLISHED

1. भवान् राजकीय उच्च माध्यमिक विद्याालय मनवाखेड़ा इत्यस्य दशम्याः कक्षायाः छात्रः अस्ति। स्वविद्यालयस्य प्रधानाचार्याय भ्रातुः विवाहे उपस्थातुं दिन द्वयस्य अवकाशार्थ प्रार्थना पत्रं लिखतु।

2. भवान् उत्कर्षः स्वकीयं पितरं प्रति स्वाध्यायविषये अधोलिखित पत्रं मञ्जुषापदसहायतया लिखतु।

सम्यक्, अस्माकम्, भृशम्, विहाय, सादरम्, अन्यत्, न्यूनताम्, मातरम्।

3. शुल्कमुक्त्यर्थ प्रार्थना पत्रं मञ्जुषायां प्रदत्तैः शब्दैः पुरयत।

आसीत्, भवदाज्ञाकारी, विद्यालयस्य, पितुः, अर्जनमेव, नवमकक्षायाः, वृद्धोऽस्ति, परिवारस्य, परीक्षायाम, प्रदातुम्।

सेवायाम्

श्रीमन्तः प्रधानाचार्य महोदयाः

रा.उ.मा.विद्यालयः

उदयपुरम्

विषय– शिक्षण शुल्कमुक्तये प्रार्थना–पत्रम्।

महोदयाः

सविनयं प्रार्थयेयदहं श्रीमतां विद्यालये ....छात्रोऽस्मि। मम......................आर्थिकस्थितिः शोचनीयाऽस्ति। मम पिता ....प्रति दिवसं कार्ये केवलं रूप्यकाणाम्.....................भवति। तेन .... पालनं पोषणञ्च कथमपि भवितुं न शक्नोति। अतः अहं .... शिक्षण शुल्कं.......................असमर्थोऽस्मि। गत वर्षे मम शिक्षण शुल्क मुक्तिः स्वीकृता.....................। अष्टम कक्षायाः .... अहं प्रथमश्रेणयाम् उत्तीर्णोऽभवम्।

अतः पुनः निवेदनमस्ति यत् भवन्त अध्ययने मम रूचिम अवलोकय मह्यं शिक्षणशुल्कात् मुक्तिं प्रदाय अनुग्रहीष्यन्ति।

दिनांक– .12.2021

.... शिष्यः

नवीन

कक्षा–IX

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(4) स्वं अनुराग मत्वा राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालयस्य उदयपुरस्य प्रधानाचार्य महोदयाय विद्याालये कीडा व्यवस्थार्थ संस्कृते प्रार्थना पत्रं लिखतु।

(5) भवान् सुरेशः। मातरं प्रति अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषापद सहायतया लिखत।

वार्षिकोत्सव, अभिनयम्, मुख्यतिथिः, कुशलम्, अध्ययनम्, पितरम्, भवदीयः, सर्वेभ्यः।

जयपुरतः

05.12.2021

पूजनीयाः मातृचरणाः

नमो नमः । अस्त्र......................तत्रास्तु। मम विद्यालये........................ आसीत्। तत्र अहम् एकम्.............................कृतवान्। मन्त्रिमहोदयः..........................रूपेण आगतवान्। मम....................... सम्यक् चलति। गृहे ....नमो नमः' अहं प्रणमामि।

....

कृष्णः।

(6) स्वं रेखा मत्वा राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालयस्य चित्तौड़गढ़स्य प्रधानाचार्याय स्थानान्तरण प्रमाण पत्र प्राप्त्यर्थम् संस्कृत प्रार्थना पत्रमेकं लिखतु।

प्रश्न— 25. संकेताधारितं वार्तालाप लेखनम्—

1. मञ्जुषायां प्रदत्तपदैः "योग दिवस" इति विषये पिता पुत्रयोः मध्ये परस्परं वार्तालापं पूरयतु

कुर्वन्ति, आगच्छ, जूनमासस्य, कार्यक्रमाः शक्नोमि, अस्माकम् योगदिवसे, अन्तर्राष्ट्रीययोगदिवसः

पुत्रः— भो पितः। .... 21 दिनांके कः दिवसः भवति ?

पिता— अरे ! तस्मिन् दिने तु .... भवति।

पुत्रः— योग दिवसे के.. भवन्ति ?

पिता— .... विश्वेजनाः प्रणायामं व्यायामं च कुर्वन्ति।

पुत्रः— योगेन............................. स्वास्थ्यं सम्यक् भवति वा ?

पिता— आम्। ये योगं...............................मे रूग्णाः न भवन्ति।

पुत्रः— तर्हि अहम् अपि योगं कर्तु.........................वा।

पिता— किमर्थ न,............................. आवां योगं करवाव।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(2) मञ्जुषायां प्रदतपदै ''जयपुर भ्रमणम्'' इति विषये मित्रयोः परस्परं मित्रैः, वार्तालापं पुरयतु–

मित्रैः, जयपुरं, कार्यक्रमः, दर्शनीयम्, भ्रमणार्थम्, यात्रानुभवविषये, द्रक्ष्यामः

विनोदः– अंकित ! श्वः भवान् कुत्र गमिष्यति।

अंकितः– अहं.................................. गमिष्यामि।

विनोदः– तत्र किमपि कार्य वर्तते ? अथवा................... एव गच्छति?

अंकितः– कार्यं नास्ति, अहं तु............................... सह भ्रमणार्थ गच्छामि।

विनोदः जयपुरे कुत्र–कुत्र भ्रमणस्य............................ अस्ति ?

अंकित :–वयं तत्र आमेर–दुर्ग, जयगढ़ दुर्ग, गोविन्ददेव मन्दिरं, च..........................।

विनोदः– तत्र नाहरगढ़ –दुर्गमपि पश्यतु। तदपि.......................अस्ति ।

अंकितः– यदि समयः अवशिष्टः भविष्यति तर्हि निश्चयेन तत्र गमिष्यामः।

विनोदः– बाढ़म्। मित्र! नमस्ते ! इदानीम अहं गच्छामि ! सोमवासरे आवां पुनः मिलिष्यावः। तदा........................... वार्तालाप करिष्यावः।

(3) मञ्जुषातः उचितानि पदानि गृहीत्वा ''धुम्रपान निवारणाय'' इति विषये गुरूशिष्ययोः संवादं पुरयतु–

गन्तुम, अस्य, तुभ्यं, धुम्रपानं, स्वास्थ्य, प्रेरणीया, मया, दुर्व्यसनस्य

सोहनः– गुरूवर ! अहं पश्यामि विद्यालये केचन छात्रा............................कुर्वन्ति।

गुरुः– वत्स! धुम्रपानं.................................विनाशकारं अस्ति।

सोहनः– गुरूवर ! कोऽस्यप.......................................निवारणोपायः।

गुरुः– पुत्र! जन– जागतिरेवे.......................... दुर्वसनस्य निवारणापाय!

सोहनः– गुरूवर ! .... किं करणीयम्?

गुरुः– त्वया छात्राः............................यत् अस्माभिः धुम्रपानं न करणीयं।

गुरुः– वत्स! महत्वपूर्णविषयोपरि वार्तां कर्तुं.................................धन्यवादं ददामि।

(4) मञ्जुषातः उचितानि पदानि चित्वा अधोलिखितं संवादं पुरयतु–

अवश्यमेव, आचारः, पाठशालाम्, एका, पंचदश, स्नेहशीलः, तव, अध्येतुम्, पाठशालायां, गच्छसि।

कृष्णः– त्वं कुत्र.. ।

राधा– अहम्...गच्छाामि।

© PSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

कृष्णः– ....पाठशालायां कति शिक्षकाः?
राधाः– मम पाठशालायां .... शिक्षकाः?
कृष्णः– तव..................................... शिक्षिका न अस्ति?
राधाः– .... शिक्षिका अस्ति।
कृष्णः– शिक्षकाणां .... कीदृशः अस्ति?
राधाः– .... ।

प्रश्न– 26. प्रदत्तचित्रं दृष्ट्वा मञ्जुषायां प्रदत्त शब्दानां सहायतया संस्कृतेन वाक्यानि निर्माय लिखत–

(1) अध्यापिकाः, छात्राः, घटिका, पुस्तकम्, विद्यालयः, श्याम पट्टः, आसन्दः, अनुशासनं, पठन्ति, अभ्यासः।

(2) वृक्षाः, कूपः, उपवनं सरोवरः, खगाः, द्वारम्, वसंतऋतौ, बालकाः, पुष्पाणि, मयूराः, नृत्यन्ति, कूजन्ति, फलानि।

NOT TO BE REPUBLISHED

(3) रजकः, वस्त्राणि, सरोवरः, पर्वताः, सूर्य, गृहम्, जलम्, बालकः, तरति, शिलापट्टः।

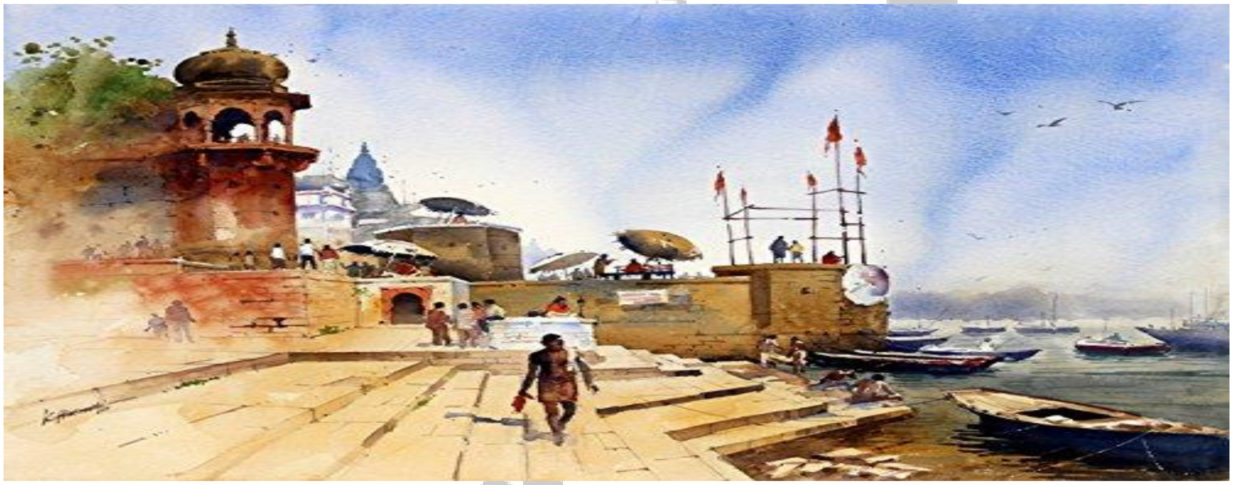

(4) पुस्तकालयः, छात्रः, लताः, क्रीडाङ्गणम् उद्यानम्, पादकन्दुकेन, परितः, विद्यालयः, पठन्ति।

(5) ब्राह्मणः, भिक्षाटनं, खट्वांनिधाय, घटः, धनमर्जित्वा, द्वारम्, गृहम्, भग्नः, दुर्भिक्षकाले, कुक्कुटः।

प्रश्न– 27. अधोलिखितेषु वाक्यानां संस्कृतेन अनुवादं कुरुत–

1 जागृति कलम से लिखती है।

2 पेड़ से पत्ते गिरते हैं।

3. गंगा हिमालय से निकलती है।

4. गाँव के चारों और वृक्ष हैं।

5. साधु पाँव से लँगड़ा है।

6. राम श्याम से चतुर है।

7. कवियों में कालिदास श्रेष्ठ है।

8. बालक वेद पढ़ता है।

9. हम दोनों जुड़वा है।

10 राम के साथ सीता वन जाती है।

11 किशोर स्वभाव से मेहनती है।

12 वे सब कहाँ गये।

13. मेरी कक्षा में 102 छात्र है।

14. बालक घर की ओर जा रहे हैं।

15. रमा पुष्प सूंघती है।

16. विद्यालय में दस अध्यापक है।

17. राजेश महेश का मित्र है।

18 घोडा घास खाता है।

19. विद्या विनय प्रदान करती है।
20. जहाँ नारी की पूजा होती है, वहाँ देवता रमते हैं।
21 भारत के उत्तर में हिमालय है।
22 राजस्थान वीरों की जन्मभूमि है।
23. जननी और जन्मभूमि स्वर्ग से भी महान है।
24. हम सब नाटक देखते हैं।
25. गणेश को नमन।

प्रश्न– 28. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं घटनाक्रमस्य संयोजनं कृत्वा लिखत–

(1) घटे जलम् अल्पम् आसीत्।
(2) एकः पिपासितः काकः आसीत्।
(3) तस्य मस्तिष्के एकः विचारः समागतः।
(4) सः पाषाणखण्डानि घटे अक्षिपत्, जलं च उपरि आगतम्।
(5) सः वने एकं घटम् अपश्यत्।
(6) जलं पीत्वा काक ततः अगच्छत्।

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(2)

(1) नद्याः तटे फलोपेतः जम्बूवृक्षः आसीत्।
(2) मकरः वानरेण पातितानि मधुरफलानि आस्वाद्य अचिन्तयत्।
(3) तस्य शाखायां वानरः वसति स्म।
(4) वानरः मकरस्य प्रयासं बुद्धि चातुर्येण विफलीकृतवान्।
(5) एकदा एकः मकरः नद्यां वसति स्म।
(6) फलानि अतिमधुराणि अतः वानरः हृदयन्तु अतीव मधुरं स्यात् अतः वानर हृदयं खादामि।

(3)

(1) बुद्धिर्बलवती सर्वदा सर्वकार्येषु।
(2) स्वामिन् ! यत्रास्ते सा धूर्ता तत्र गम्यताम्।

(3) श्रृंगाल! यदि त्वं मां मुक्त्वा यासि तदा वेलाप्यवेला स्यात्। यदि एवं तर्हि मां निजगले बद्ध्वा चल सत्वरम्।
(4) अस्ति देउलाख्यो ग्रामः। तत्र राजसिंहः नाम राजपुत्रः वसति स्म।
(5) व्याघ्रमारी काचिदियमिति मत्वा व्याघ्रः भयाकुलचित्तो नष्टः।
(6) मार्गे गहनकानने सा एकं व्याघ्रं ददर्श।

(4)

(1) सिंहः जले स्वप्रतिबिम्बं दृष्ट्वा तस्मिन कूपे अकर्दूत्।
(2) कस्मिंश्चित वने एकः सिंहः वसति स्म।
(3) सः प्रतिदिनं बहून् पशून् हत्वा खादति स्म।
(4) तदा चतुरः शशकः सिंह कूपस्य समीपम् अनयत्।
(5) तदा सर्वे पशवः विचारं कृत्वा प्रतिदिनं सिंहस्य पार्श्वे भोजनार्थम् एकं पशुं प्रेषयितुं निश्चितवन्तः।
(6) एकदा यदा शशकस्य क्रमः आगतः, तस्य विलम्बागमनेन सिंहः कुपितः जातः।

(5)

(1) तेन स्वपुत्रं एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः।
(2) कश्चन् निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्।
(3) तत्क्षणमेव रक्षापुरुषः तम् अतिथिं चौरोऽयम् इति प्रख्याप्य कारागृह प्राक्षिपत्।
(4) न्यायाधीशः आरक्षिणे काराडण्डमादिश्य तं जनं ससम्मानं मुक्तवान्।
(5) तस्यामेव रात्रौ तस्मिन् गृहे कश्चन् चौरः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः।
(6) पदातिक्रमेण संचलन् सायं समयेऽप्यसौ गन्तव्याद् दूरे आसीत्।

(6)

(1) अन्ततः एकस्मिन् वटवृक्षात् मूले सः महाबोधम् अलभत्।
(2) परं सः पूर्णशांतिं न अलभत्।
(3) महात्मा बुद्धः एकस्यां रात्रौ गृहं त्यक्त्वा निर्गतः।
(4) एकदा सः पञ्चमित्रैः सह षड्वर्षपर्यन्तम् अतपत्।
(5) स इतस्ततः वने अभ्रमत्।
(6) तदारभ्यः सः बुद्धनाम्ना प्रख्यातः अभवत्।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 29. अधोलिखितानां शब्दानां सहायतया वाक्यानां निर्माणं कुरुत–

यथा– (1) व्यायामः– सदा व्यायामः कर्तव्यः।

(2) वनम् .... ।

(3) सर्वदा .... ।

(4) श्रद्धावान् .... ।

(5) धेनुः .... ।

(6) वृषभः .... ।

(7) निर्मलम् .... ।

(8) अधुना .... ।

(9) पिपासा .... ।

(10) पशुपतिः .... ।

(11) अम्बा .... ।

(12) समरूपः .... ।

(13) क्रुद्धः .... ।

(14) अश्वः .... ।

(15) निर्धनः .... ।

(16) विहाय .... ।

(17) आचारः .... ।

(18) कुर्वन्ति .... ।

(19) परमम् .... ।

(20) भारम् .... ।

(21) सहसा .... ।

(22) निमित्तम् .... ।

(23) विभीषिका .... ।

(24) विद्याधनम् .... ।

(25) परितः .... ।

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 30. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उचित विकल्प चिनुत–

(1) ''शुचिपर्यावरणम्'' पाठः केन विरचितम् ?
- (अ) हरिहरशर्मणः (ब) हरिदत्तशर्मणः
- (स) रामगोपालशर्मणः (द) प्रभारकरशास्त्रीणः (   )

(2) ''शुचिपर्यावरणम्'' इति पाठः कस्मात् रचनासंग्रहात संकलितोऽस्मि?
- (अ) सुश्रुतसंहिता (ब) जगदाभरणम्
- (स) लसल्लतिका (द) उत्कलिका (   )

(3) वायुमण्डलम् कीदृशम जातम् ?
- (अ) सुगन्धितम् (ब) मधुरम्
- (स) दूषितम् (द) मिश्रितम् (   )

(4) कविः कस्मै जीवनं कामये ?
- (अ) मानवाय (ब) ग्रामाय
- (स) कुसुमाय (द) खगाय (   )

(5) केषां माला रमणीया ?
- (अ) तरुणाम् (ब) ललितलतानाम्
- (स) पुष्पाणाम् (द) मौक्तिकानाम् (   )

(6) राजसिंह नाम राजपुत्रः कुत्र वसति स्म?
- (अ) देउलाखो ग्रामः (ब) रामपुरोग्राम
- (स) देवराजग्रामः (द) अमरपुरग्रामः (   )

(7) गहन कानने बुद्धिमती किं ददर्श?
- (अ) अश्वः (ब) गजः
- (स) व्याघ्रः (द) कुक्कुर (   )

(8) बुद्धिमती कीदृशी आसीत्?
- (अ) मूढ़ममति (ब) प्रत्युत्पन्नमतिः
- (स) भयाकुलमतिः (द) प्रसन्नमना (   )

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(9) सर्वदा सर्वकार्येषु का बलवती भवति ?

(अ) शक्तिः (ब) धन सम्पदा

(स) निर्धनता (द) बुद्धिः ( )

(10) कियता बलेन व्यायामः कर्त्तव्यः ?

(अ) पूर्णबलेन (ब) बुद्धिबलेन

(स) अर्द्धबलेन (द) उष्मबलेन ( )

(11) शरीरायासजननं कर्म किं उच्यते?

(अ) व्यायामः (ब) कार्यम्

(स) क्रीडनम् (द) पठनम् ( )

(12) उरगाः कस्मात् बिभ्यति?

(अ) सर्पात् (ब) मुषकात्

(स) गरुडात (द) कुक्कुरात् ( )

(13) ''सुश्रुतसंहितायाः'' रचयिता कः अस्ति?

(अ) आचार्य चरकः (ब) आर्यभट्टः

(स) आचार्य उलुकः (द) आचार्य सुश्रुतः ( )

(14) कति वस्तूनि समीक्ष्य व्यायामं कुर्यात्?

(अ) दश (ब) पञ्च

(स) षड् (द) अष्ट ( )

(15) कुशलवौ कम् उपसृत्य प्रणमतः?

(अ) दशरथम् (ब) रामम्

(स) लक्ष्मणम् (द) भरतम् ( )

(16) कुशलवयोः मातरं वाल्मीकिः केन नाम्ना आह्यवयति?

(अ) पुत्री (ब) सीता

(स) बनकन्या (द) वधूः ( )

© NCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(17) लवकुशयोः गुरुः कः अस्ति ?

(अ) विश्वामित्र (ब) वाल्मीकिः

(स) द्रोणाचार्य (द) परशुरामः ( )

(18) यमलौ कौ?

(अ) लवकुशौ (ब) रामलक्ष्मणौ

(स) भरतरामौ (द) अर्जुनलक्ष्मणौ ( )

(19) कुशः स्वपितुः किं नाम न्यवेदयत्?

(अ) रामः (ब) वाल्मीकिः

(स) निरनुक्रोशः (द) सानुक्रोशः ( )

(20) ''महाभारतस्य'' ऐतिहासिकग्रन्थस्य रचयिता कः अस्ति?

(अ) महर्षि वाल्मीकिः (ब) महर्षि दुर्वासा

(स) महर्षि कण्वः (द) महर्षि वेदव्यासः ( )

(21) धेनुनाम् माता काः?

(अ) सुरभिः (कामधेनु) (ब) नन्दिनी

(स) गौमाता (द) कल्पलता ( )

(22) वृषभः कुत्र पपात?

(अ) गगने (ब) जले

(स) क्षेत्रे (द) गृहे ( )

(23) कीदृशे पुत्रे जननी अधिकतरं स्निह्यति?

(अ) सशक्त पुत्रे (ब) सुकोमलपुत्रे

(स) चञ्चलपुत्रे (द) दुर्बलपुत्रे (दीने) ( )

(24) कृषकः किं करोति स्म?

(अ) व्यापारकार्यम् (ब) क्षेत्रकर्षणम्

(स) यानचालनम् (द) धावनम् ( )

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(25) मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपु कः अस्ति?

(अ) दुःखं (ब) परोपकारः

(स) आलस्यम् (द) सुखम् ( )

(26) वसन्तस्य गुणं कः जानाति?

(अ) खगः (ब) मयूरः

(स) पिकः (द) काकः ( )

(27) नराणां प्रथमः शत्रु कः?

(अ) प्रेमः (ब) मित्रम्

(स) माता (द) क्रोधः ( )

(28) धावने कः वीरः भवति?

(अ) गजः (ब) खरः

(स) अश्वः (द) सिंहः ( )

(29) सम्पत्तौ विपत्तौ च केषाम् एकरुपता भवति?

(अ) दुष्टाानाम् (ब) महताम्

(स) सज्जानाम् (द) शत्रूणाम् ( )

(30) असंगते सूर्यः कीदृशः भवति?

(अ) श्वेतः (ब) नीलः

(स) रक्तः (द) हरीतः ( )

(31) सिंहस्य बलं कः वेत्ति?

(अ) करी (गजः) (ब) मूषकः

(स) अश्वः (द) हरिणः ( )

(32) मयूरस्य प्रमुखं वैशिष्ट्यं किं अस्ति?

(अ) गायनं (ब) धावनम्

(स) भ्रमणम् (द) नृत्यम् ( )

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(33) "अरे वानर तूष्णी भव" इति कः कथयति?

(अ) वानरः (ब) अश्वः

(स) मयूरः (द) सिंह ( )

(34) काक–पिकयोः भेदः कदा ज्ञायेत्?

(अ) ग्रीष्मकाले (ब) वसन्तकाले

(स) शरद्काले (द) वर्षाकाले ( )

(35) न्यायाधीशः कः आसीत्?

(अ) रविन्द्रनाथः (ब) रामनाथः

(स) बंकिमचन्द्रः (द) कालिदासः ( )

(36) पुत्रं द्रष्टुं कः प्रस्थितः ?

(अ) न्यायाधीशः (ब) निर्धनः पिता

(स) अभियुक्तः (द) बालकः ( )

(37) प्राणेभ्योऽपि कः रक्षणीयः?

(अ) परोपकारः (ब) सदाचारः

(स) धनम् (द) धर्मः ( )

(38) पिता पुत्राय बाल्ये किं यच्छति?

(अ) धनम् (ब) कन्दुकम्

(स) विद्याधनम् (द) धेनूः ( )

(39) कः प्रथमः धर्मः?

(अ) आचारः (ब) विचारः

(स) मृदुवचनम् (द) परोपकारः ( )

(40) भूकम्पस्य केन्द्रभूतं किं जनपदः आसीत्?

(अ) कच्छजनपद (ब) श्रीनगरम्

(स) पाकिस्तानम् (द) गाँधीनगरम् ( )

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(41) केषां प्रकोपः भूकम्पः अस्ति?

(अ) दानवानां (ब) देवानाम्

(स) मनुष्याणां (द) न कोऽपि ( )

(42) कः शंकनीयः भवति?

(अ) प्रेमभावः (ब) अत्यादरः

(स) मित्रभावः (द) शत्रुभावः ( )

(43) तृणानां केन सह विरोधः अस्ति?

(अ) जलैः (ब) वायूना

(स) अग्निना (द) पृथिव्याः ( )

(44) "मुद्राराक्षसम्" इति नाटकस्य रचयिता कः अस्ति?

(अ) कल्हणः (ब) विशाखत्तः

(स) भारविः (द) कालिदासः ( )

(45) पुरन्दरात् कः याचते?

(अ) चातकः (ब) कोकिलः

(स) खगः (द) मयूरः ( )

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

माध्यमिक परीक्षा –2022
मॉडल प्रश्न पत्र (1)
विषय– संस्कृत
कक्षा– 10

समय–2 घण्टे 45 मिनट **पूर्णांक– 80**

खण्ड– अ

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्र.1. अधोलिखित प्रश्नानां उचित विकल्पं चिनुत –

(i) "जननी तुल्यवत्सला" इति पाठः कस्माद् ग्रन्थात् संकलितः? 1

(अ) रामायणात् (ब) महाभारतात्

(स) शुकसप्ततेः (द) ऋग्वेदात् ( )

(ii) बुद्धिमती कुत्र व्याघ्रं ददर्श? 1

(अ) गहनकानने (ब) नगरे

(स) उपवने (द) उद्याने ( )

(iii) भयाकुलं व्याघ्रं दृष्ट्वा कः हसन्नाह? 1

(अ) श्रृंगालः (ब) सिंहः

(स) गजः (द) नरः ( )

(iv) "शुचिपर्यावरणम्" इति पाठः कस्माद् ग्रन्थात् संकलितः? 1

(अ) लसल्लतिकायाः (ब) शुकसप्ततेः

(स) काकल्याः (द) कथासंग्रहात् ( )

(v) कुशलवौ कम् उपसृत्य प्रणमतः? 1

(अ) गुरुम् (ब) रामम्

(स) रावणम् (द) लक्ष्मणम् ( )

(vi) तपोवनवासिनः कुशस्य मातरं केन नाम्ना आह्वयन्ति? 1

(अ) देवी (ब) वधूः

(स) सीता (द) माता ( )

(vii) लवकुशयोः गुरुः किं नामधेयो? 1

(अ) वाल्मीकिः (ब) धृतराष्ट्रः

(स) विश्वामित्रः (द) द्रोणाचार्यः ( )

(viii) दुर्बले सुते कस्या अधिका कृपा भवति? 1

(अ) पितुः (ब) मातुः

(स) कौषल्यायाः (द) देव्याः ( )

(ix) चण्डवातेन मेघरवैश्च सह कः समजायत? 1

(अ) विद्युतः (ब) जलम्

(स) प्रवर्षः (द) अग्निः ( )

(x) मनुष्याणां महान् रिपुः कः? 1

(अ) गुणम् (ब) रावणः

(स) आलस्यम् (द) दैत्यः ( )

प्र.2. (क) समुचित विभक्ति प्रयोगेण रिक्तस्थानानि पूरयत– 1

(i) छात्रः .... पठति। (पुस्तक शब्द)

(ख) कोष्ठके शब्दस्य समुचित रुप प्रयोगेण रिक्तस्थानानि पूरयत– 1+1=2

(iii) ग्रामम्.....................................नयति। (अजा)

(iv).. स्वधा। (पितृ)

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(ग) कोष्ठके प्रदत्त प्रकृति प्रत्ययाभ्यां पदं निर्माय वाक्य पूरयत– 1+1=2

(v) पुस्तकं .... भोजनं खदाति (पठ्+शतृ)

(vi) सदैवः ....। (पठ्+अनीयर्)

प्रश्न– 3. अधोलिखितं अपठितगद्यांशं पठित्वा एतद् आधारित प्रश्नानां यथानिर्देशं उत्तराणि लिखत– 1X12=12

महाभारतम् महर्षिणा वेदव्यासेन विरचितः बहुप्रसिद्धः इतिहासः विद्यते। अस्मिन् ग्रन्थे कौरव –पाण्डवानां महायुद्धं मुख्य – विषयरूपेण वर्णितम् अस्ति। मानवजीवनस्य धर्म – अर्थ – काम – मोक्ष–रुपाः समस्तपुरुषार्थाः अत्र वर्णिताः। अस्य ग्रन्थस्य भीष्म–पर्वणि श्रीमद् भगवद्गीता विद्यते। भगवता कृष्णेन मोहग्रस्तम अर्जुनं प्रति ज्ञान–कर्म–भक्ति–विषयकः उपदेशः गीतायां प्रदत्तः। अस्यां गीतायामापि अष्टादश अध्यायाः सन्ति। महाभारतं पञ्चमो वेदः अपि कथ्यते। कौरवाः पराजिताः, पाण्डवेषु ज्येष्ठः युधिष्ठिरः राजसिंहासनम् आरोहत् ।

(i) अस्य गद्यांशस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखतु।

(ii) महाभारतस्य रचयिता कः?

(iii) महाभारते मुख्य विषयरूपेण किं वर्णितमस्ति?

(iv) मानवजीवनस्य के पुरुषार्थाः अत्र वर्णिताः?

(v) 'बहुप्रसिद्धः इतिहासः' इत्यनयोः पदयोः विशेषण पदं लिखतु।

(vi) 'ज्येष्ठः' इति पदस्य हिन्दी अर्थः कः?

(vii) 'श्रीमद्भगवद्गीता'' कस्मिन ग्रन्थे विद्यते?

(viii) गीतायां कति अध्यायाः सन्ति?

(ix) भीष्म–पर्वणि का विद्यते?

(x) पञ्चमो वेदः कं कथ्यते?

(xi-xii) अधोलिखित प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत माध्यमेन लिखत।

© JSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

1. व्यायामात् किं किमुपजायते?

अथवा

सुरभिः इन्द्रस्य प्रशनस्य किमुत्तरं ददाति?

2. अस्माभिः कीदृशः वृक्षः सेवितव्यः?

अथवा

वस्तुतः चौरः कः आसीत्?

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

<u>खण्ड–ब</u>

लघूत्तरात्मकः प्रश्नाः

प्रश्न– 4. अधोलिखितपदयोः संधिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत – 1+1=2

कश्चित्, दिगम्बरः

प्रश्न–5. अधोलिखित पदयोः सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत– 1+1=2

नमः+ते, वाक्+ईश्वरी

प्रश्न– 6. अधोलिखितरेखांकित पदयोः समस्तपदानां विग्रहं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत– 1+1=2

(क) <u>दशाननः</u> युद्धं करोति स्म।

(ख) पञ्चवटी अत्र अस्ति।

प्रश्न– 7. अधोलिखितरेखांकित पदयोः विग्रह पदाना समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत– 1+1=2

(क) सर्वदा <u>माता च पिता च</u> पूजनीयौ।

(ख) बालक : <u>कृष्णं सर्पं</u> पश्यति।

प्रश्न – 8. अधोलिखितपदयोः उपसर्गं शब्दं च पृथक् कृत्वा लिखत– 1+1=2

(क) अध्यादेशः

(ख) अवतारः

प्रश्न – 9. मंजुषायां प्रदत्तैः अव्ययपदै रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत– 1+1=2

(क) .... पर्वताः सन्ति। (उच्चैः, अपि, इव)

(ख) सः गृहाद् .... भ्रमति। (सहसा, बहिः, इव)

प्रश्न– 10. अधोलिखितौ संख्यावाचिशब्दौ संस्कृते लिखत– 1+1=2

130, 2022

प्रश्न– 11. अधोलिखितवाक्ययोः रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्न निर्माणं कुरुत– 1+1=2

(क) सः वृषभः क्षेत्रे पपात।
(ख) सर्वदा सर्वकार्येषु बुद्धिः बलवती।

प्रश्न– 12. अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं कुरुत– 1+1=2

सेवितव्यो महावृक्षः फलच्छायासमन्वितः।

यदि दैवात् फलं नास्ति, छाया केन निवार्यते।।

प्रश्न–13. अधोलिखितवाक्ययोः शुद्धं कृत्वा लिखत– 1+1=2

(क) अध्यापकः छात्रात् प्रश्नं पृच्छति।
(ख) गणेशं नमः।

प्रश्न–14. स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं संस्कृतभाषायां लिखत– 1+1=2

प्रश्न–15. "बुद्धिर्बलवती सदा" इति कथायाः सारं हिन्दी भाषायां लिखत। 1+1=2

प्रश्न–16. पाठ्यपुस्तकात् पद्यांशस्य संस्कृते भावार्थ लेखनम्– (द्वयो एकस्य) 1+1=2

व्यायामं कुर्वतो नित्यं विरुद्धमपि भोजनम्।

विदग्धमविदग्धं वा निर्दोषं परिपच्यते।।

अथवा

न चास्ति सदृशं तेन किञ्चित्स्थौल्यापकर्षणं।

न च व्यायामिनं मर्त्यमर्दयन्त्यरयो बलात्।।

© BSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

खण्ड– स

प्रश्नः– 17. अधोलिखितगद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दी भाषायाम् अनुवादं करोतु– 3

यदि एवं तर्हि मां निजगले बद्ध्वा चल सत्वरम्। स व्याघ्रः तथा कृत्वा काननं ययौ। श्रृंगालेन सहितं पुनरायान्तं व्याघ्रं दूरात् दृष्ट्वा बुद्धिमती चिन्तितवती – जम्बुककृतोत्साहाद् व्याघ्रात् कथं मुच्यताम्? परं प्रत्युत्पन्नमतिः सा जम्बुकम् अक्षिपन्त्यङ्गुल्या तर्जयन्त्युवाच–
"रे रे धूर्त त्वया दत्तं मह्यं व्याघ्रत्रयं पुश।"

अथवा

कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयोः बलीवर्दयोः एकः शरीरेण दुर्बलः जवेन गन्तुम् अशक्तश्चासीत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नुदन् अवर्तत। सः ऋषभः हलमूढ्वा गन्तुमशक्तः क्षेत्रे पपात। क्रुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बहुवारम् यत्नमकरोत्। तथापि वृषः नोत्थितः।

प्रश्न –18. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दी भाषायाम् अनुवादं लिखत– 3

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्यो महान रिपुः।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।।

अथवा

हरिततरूणां ललितलतानां माला रमणीया।
कुसुमावलिः समीरचालिता स्यान्मे वरणीया।।
नवमालिका रसालं मिलिता रुचिरं संगमनम्।
शुचि...........।।

प्रश्न –19. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दी भाषायाम् अनुवादं लिखत – 3

लव : – भगवान् सहस्रदीधितिः।

रामः – कथमस्मत्समानाभिजनौ संवृत्तौ?

विदूषकः– किं द्वयोरप्येकमेव प्रतिवचनम्?

लवः – भ्रातरावावां सोदर्यौ।

रामः – समरूपः शरीरसन्निवेशः। वयसस्तु न किञ्चिदन्तरम्।

लव : आवां यमलौ

© NCERT NOT TO BE REPUBLISHED

रामः – सम्प्रति युज्यते । किं नामधेयम्?

लवः – आर्यस्य वन्दनायां लव इत्यात्मानं श्रावयामि (कुशं निर्दिश्य) आर्योऽपि गुरुचरणवन्दनायाम्.................................

अथवा

सिंहः – तूष्णीं भव भोः। युवामपि मत्सदृशौ भक्षकौ न तु रक्षकों। एते वन्यजीवाः भक्षकं रक्षकपदयोग्यं न मन्यन्ते अत एव विचारविमर्शः प्रचलति।

बकः – सर्वथा सम्यगुक्तम् सिंहमहोदयेन।

वस्तुतः एव सिंहेन बहुकालपर्यन्तं शासनं कृतम् परमधुना तु कोऽपि पक्षी राजेति निश्चेतव्यम् अत्र तु संशीतिलेशस्यापि अवकाशः एव नास्ति।

प्रश्न – 20. क्रमरहितानां षडवाक्यानां क्रमपूर्वकं संयोजनं कुरुत । 3

1. एकदा एकः काकः पिपासितः आसीत्।
2. घटे जलं स्वल्पम् आसीत्।
3. काकः जलं पीत्वा संतुष्टः अभवत्।
4. एवं क्रमेण घटस्य जलम उपरि आगच्छत्।
5. सः पाषाणस्य खण्डानि घटे अक्षिपत्।
6. सः जलं पातुम् इतस्ततः अभ्रमत् परं कुत्रापि जलं न प्राप्नोत्।
7. अन्ते सः एकं घटम् अपश्यत्।

अथवा

अधोलिखित पंचशब्देषु केचन त्रयाणां शब्दानां संस्कृते वाक्यः निर्माणं कुरुत–

काकः, बकः, नापितः, धूर्तः, पत्रम्

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

खण्ड–द

प्रश्न– 21. भवान् राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालय– कोठारियायाः दशम्याः कक्षायाः छात्रः उदयः अस्ति। भवान् शीतज्वरेण पीडितः अस्ति। स्वस्यप्रधानाचार्याय दिन द्वयस्य अवकाशार्थाय एकं प्रार्थनापत्रं लिखतु। 5

अथवा

भवान् पुष्पेन्द्रः मित्र पुष्करं प्रति स्वविद्यालयस्य शैक्षणिक भ्रमणार्थम् अधो लिखित पत्रं मंजूषापदसहायतया पूरयित्वा लिखतु।

पत्रोत्तरं, स्वकरकमलेन, कुशलताम्, शैक्षणिकभ्रमणस्य, तत्र, श्रीनाथस्य नाथद्वारा, वस्तुनि।

उदयपुरतः
दिनांकः–17.12.2021

प्रियमित्रं पुष्करः
नमस्ते।
अत्र अहं कुशलं, भवतः..............................कामये। दिसम्बर मासे विशंतिः दिनांके मम विद्यालये ....आयोजनं भविष्यति। अहमपि................गमिष्यामि। वयं शैक्षणिक भ्रमणार्थं......... .... नगरं गमिष्यामः। अहं ततः भवदार्थं किञ्चिद्........................... आनयिष्यामि। अस्तु........................... सर्वेभ्यः यथायोग्यं नमस्काराः............................ शीघ्रमेव प्रेषणीयम्।

भवतः मित्रम्
पुष्पेन्द्रः

प्रश्न– 22. मंजूषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा अध्ययनविषये पितापुत्रयोः संवादं पुरयतु– 5
(गणिते, व्यवस्था, स्थानान्तरणम्, अध्ययनं, समीचीनं, काठिन्यम्, अध्यापकः, विषये)

पिता– गोपाल! तव........................ कथं प्रचलति? १

गोपालः – हे पितः! अध्ययनं तु........................... प्रचलति।
पिता – कोऽपि विषयः एतादृशः अस्ति यस्मिन् त्वं........................... अनुभवसि?
गोपालः – आम्!..................... मम स्थितिः सम्यक् नास्ति। यतोहि अस्माकं विद्यालये इदानीं गणितस्य......................... नास्ति।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

पिता – त्व पूर्वं तु माम् अस्मिन्.................. न उक्तवान्।
गोपालः– पूर्वं तु अध्यापकः महोदयः आसीत्। परं एकमासात् पूर्वमेव तस्य.......................अन्यत्र अभवत्।
पिता – अस्तु। अहं तव कृते गृहे एव गणिताध्यापकस्य..........................करिष्यामि।
गोपालः– धन्यवादाः।

अथवा

चित्रं दृष्ट्वा मंजुषायां प्रदत्त शब्दानां सहायतया संस्कृतेन षड् वाक्यानि निर्माय लिखत–

धेनुः, श्रृंगाः, पुच्छः, कर्णौः, नेत्रौ, माता।

प्रश्न– 23. अधोलिखितेषु वाक्येषु चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु। 5

1. वह पढ़ेगा।
2. राम गेंद से खेलता है।
3. शिशु कान से बहरा है।
4. गुरु को नमस्कार।
5. बालक को लड्डू अच्छा लगता है।
6. महल से बालक गिरा।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

माध्यमिक परीक्षा –2022
मॉडल प्रश्न पत्र (2)
विषय– संस्कृत
कक्षा– 10

समय–2 घण्टे 45 मिनट **पूर्णांक– 80**

खण्ड– अ

NOT TO BE REPUBLISHED © RSCERT

प्र.1. अधोलिखित प्रश्नानां उचित विकल्पं चिनुत–

(i) तत्र किं नाम राजपुत्रः वसति स्म? 1
(अ) राजसिंहः (ब) भोपालसिंहः
(स) कमलसिंहः (द) मदनसिंहः ( )

(ii) कृशकायः कः आसीत्? 1
(अ) आरक्षी (ब) अभियुक्तः
(स) न्यायाधीशः (द) चौरः ( )

(iii) रात्रौ तस्मिन् गृहे कः गृहाभ्यन्तरं प्रविष्टः। 1
(अ) न्यायाधीशः (ब) चौरः
(स) कृषकः (द) बालकः ( )

(iv) कः मुखेन विश्राम्यति? 1
(अ) काकः (ब) पिकः
(स) सिंहः (द) वानरः ( )

(v) कस्याः नेत्राभ्यामश्रूणि आविरासन्? 1
(अ) लक्ष्म्याः (ब) श्रियाः
(स) सुरभेः (द) लतायाः ( )

(vi) वयोऽनुरोधात् कः लालनीयः भवति? 1

(अ) पशवः (ब) शिशुजनः

(स) लताः (द) मनुष्याः ( )

(vii) सदा कः पथ्यः? 1

(अ) व्यायामः (ब) शयनम्

(स) भोजनम् (द) स्नानम् ( )

(viii) मनुष्याणां महान् रिपुः कः? 1

(अ) उद्यमः (ब) नैराश्यम्

(स) सुखम् (द) आलस्यम् ( )

(ix) केषां सम्पत्तौ च विपत्तौ च एकरूपता? 1

(अ) बालकानाम् (ब) महताम्

(स) शिष्यानाम् (द) विद्यानाम् ( )

(x) अनिशं महानगरमध्ये किं प्रचलति? 1

(अ) कालायसचक्रम् (ब) लौहचक्रम्

(स) ताम्रचक्रम (द) स्वर्णचक्रम् ( )

(xi) "शिरसि" शब्स्यार्थमस्ति? 1

(अ) हस्ते (ब) हृदये

(स) मस्तके (द) शरीरे ( )

(xii) दुर्बले सुते कस्याः अधिका कृपा भवति? 1

(अ) विद्यायाः (ब) भगिन्याः

(स) रमायाः (द) मातुः ( )

प्रश्न – 2 (क) समुचित विभक्ति प्रयोगेण रिक्तस्थानानि पूरयत–

(i) सः..................................निष्क्रम्य बहिरगच्छत्। (नदी शब्द) 1

(ii) सुरेशः..........................बधिरः। (कर्ण शब्द) 1

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(ख) कोष्ठके शब्दस्य समुचित रूप प्रयोगेण रिक्त स्थानानि पूरयत–

(iii) ....नमः। (हरि) 1

(iv) गुरुः...........................धर्मं ब्रूते। (छात्र) 1

(ग) कोष्ठके प्रदत्त प्रकृति प्रत्ययाभ्यां पदं निर्माय वाक्य पूरयत –

(v) छात्रः विद्यालयं............................ पाठं स्मरति। (ग्राम+शतृ) 1

(vi) आदिश्यतां किं..................................। (कृ+अनीयर्) 1

प्रश्न – 3 अधोलिखितम् अपठितगद्याशं पठित्वा एतदाधारित प्रश्नानां यथानिर्देशं उत्तराणि लिखत– 1X10 = 10

उत्सर्गपरम्परायाः उद्भवभूमिं, प्रतापस्य पुण्यभूमिं 'मेवाड़' राज्यं को न जानाति? इदं राज्यं शूराणां शौर्येण, यूनाम् आत्माहुत्या, सतीनाञ्च 'जौहर' परम्परया विश्वस्मिन् जगती महतीं प्रसिद्धिम् अलभत्। मेवाड़राजस्य सिसोदियावंशे बप्पारावल–राणाहम्मीर–राणासांगा प्रभृति वीराणां सुदीर्घा परम्परा विद्यते। अस्यामेव परम्परायां महाराणा –प्रताप सिंहस्य जन्म विक्रमस्य 1597 तमे वर्षे (1540 ईसवीयाब्दे) अभवत्। पितुः उदयसिंहस्य अनन्तरं 'प्रतापः' महाराणापदवीं प्राप्य स्ववयसः 32 तमे वर्षे मेवाड़ राज्य सिंहासनम् आरूढ़वान्। तस्य राज्याभिषेक : 'गोगुन्दा' ग्रामे अभवत्।

(i) अस्य गद्यांशस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत।

(ii) मेवाड़राजस्य वीराणां नामानि लिखत?.

(iii) महाराणाप्रतापस्य जन्म कदा अभवत्?

(iv) महाराणाप्रतापस्य जन्म कस्मिन् वंशे अभवत्?

(v) 'जानाति' इति पदे लकार–पुरुष–वचनं लिखत।

(vi) महाराणाप्रतापस्य पितुः नाम 'किम्' आसीत?

(vii) महाराणाप्रतापस्य राज्याभिषेकः कस्मिन् ग्रामे अभवत्?

(viii) प्रतापः महाराणापदवीं प्राप्य कस्य राजस्य सिंहासनम् आरुढ़वान्।

(ix) सुदीर्घा परम्परा इत्यनयोः पदयोः विशेषणपदम् लिखत्।

(x)'अनन्तरम्' इति पदस्य हिन्दी अर्थः कः?

© SCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(xi- xii) अधोलिखित प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृतमाध्यमेन लिखत। 1

1. स्वस्थजीवनाय कीदृशे वातावरणे भ्रमणीयम् ?

अथवा

अर्धबलस्य लक्षणम् किम्?

2. अन्ते सर्वे मिलित्वा कस्य राज्याभिषेकाय तत्पराः भवति? 1

अथवा

जनः किमर्थं पदातिः गच्छति?

<u>खण्ड –(ब)</u>

लघूत्तरात्मक प्रश्नाः

प्रश्न–4. अधोलिखित पदयोः संधिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत–

पदातिरेव, जगदीशः 1+1=2

प्रश्न–5. अधोलिखित पदयोः सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत–

कस्+चित्, विपद्+कालः 1+1=2

प्रश्न–6. अधोलिखित रेखांकित पदयोः विग्रह पदानां समासं कृत्वा समास्य नामापि लिखत–

1+1=2

(क) सुरेशः <u>माता च पिता च</u> नमति।

(ख) वने <u>जनानाम् अभावः</u> भवति।

प्रश्न–7. अधोलिखित रेखांकितपदयोः समस्त पदानां विग्रहं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत–

1+1=2

(क) शकटीयानम् <u>कज्जलमलिनं</u> धूमं मुञ्चति।

(ख) <u>दशाननः</u> सिंहलःदेशस्य नृपः आसीत्।

प्रश्न–8. अधोलिखितपदयोः उपसर्गं शब्दं च पृथक् कृत्वा लिखत – 1+1=2

(क) दुर्बोधः

(ख) निर्धनः

प्रश्न–9. मंजूषायां प्रदतैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत– 1+1=2

NOT TO BE REPUBLISHED © BSCERT

(क) भूकम्पित–समये........................गमनमेव उचितं भवति। (बहिः, सदा, एव)
(ख) इदानीं वायुमण्डलं.........................प्रदूषितमस्ति। (भृशम, अपि, अत्र)

प्रश्न–10. अधोलिखितौ संख्यावाचिशब्दौ संस्कृते लिखत – 1+1=2

150, 2021

प्रश्न–11. अधोलिखितवाक्योः रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्न निर्माणं कुरुत– 1+1=2

(क) पुत्रं द्रष्टुं सः प्रस्थितः।
(ख) प्रकृत्याः सन्निधौ वास्तविकं सुखं विद्यते।

प्रश्न–12. अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं कुरुत। 1+1=2

संपतौ च विपतौ च महतामेकरूपता।
उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमये तथा।।

प्रश्न–13. अधोलिखितश्लोकस्य शुद्धं कृत्वा लिखत– 1+1=2

(क) विद्यालयस्य परितः वृक्षाः सन्ति ।
(ख) अलं हसितम्।

प्रश्न–14. स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं संस्कृतभाषायां लिखत– 1+1=2

प्रश्न–15. 'बुद्धिर्बलवती सदा' इति कथायाः सारं हिन्दी भाषायां लिखत– 1+1=2

प्रश्न 16 पाठ्यपुस्तकात् पद्यांशस्य संस्कृते भावार्थ लेखनम् –(द्वयोएकस्य) 1+1=2

वयोबलशरीराणि देशकालाशनानि च।
समीक्ष्य कुर्याद् व्यायाममन्यथा रोगमाप्नुयात्।।

अथवा

व्यायाम कुर्वतो नित्यं विरुद्धमपि भोजनम्।
विदग्धमविदग्धं वा निर्दोषं परिष्पच्यते।।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

खण्ड–स

प्रश्न–17. अधोलिखितस्यगद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दी भाषायां अनुवादं करोतु–

कश्चन् निर्धनो जनः भूरि परिश्रम्य किञ्चिद् वित्तमुपार्जितवान्। तेन वित्तेन स्वपुत्रम् एकस्मिन् महाविद्यालये प्रवेशं दापयितुं सफलो जातः। तत्तनयः तत्रैव छात्रावासे निवसन् अध्ययने संलग्नः समभूत्। एकदा स पिता तनूजस्य रुग्णतामाकर्ण्य व्याकुलो जातः पुत्रं द्रष्टुं च प्रस्थितः।

अथवा

वनस्य दृश्यं समीपे एवैका नदी वहति। एकः सिंहः सुखेन विश्राम्यति, तदैव एकः वानरः आगत्य तस्य पुच्छं धुनाति। क्रुद्धः सिंहः तं प्रहर्तुमिच्छति परं वानरस्तु कूर्दित्वा वृक्षमारूढः। तदैव अन्यस्मात् वृक्षात् अपरः वानरः सिंहस्य कर्णमाकृष्य पुनः वृक्षोपरि आरोहति। एवमेव वानराः वारं वारं सिंहं तुदन्ति। क्रुद्धः सिंहः इतस्ततः धावति।

प्रश्न–18. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दी भाषायाम् अनुवादं लिखत– 3

महानगरमध्ये चलदनिशं कालायसचक्रम्।
मनः शोषयत् तनूः पेषयद् भ्रमति सदा वक्रम्।।
दुर्दान्तैर्दशनैरमुना स्यान्नैव जनग्रसनम्। शुचि......।।

अथवा

क्रोधो हि शत्रुः प्रथमो नराणां, देहस्थितो देहविनाशनाय।
यथास्थितः काष्ठगतो हि वह्निः, स एव वह्निर्दहते शरीरम्।।

प्रश्न–19. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दी भाषायाम् अनुवादं लिखत– 3

कुशः– निरनुक्रोशो नामः.................

रामः– वयस्य, अपूर्वं खलु नामधेयम्।

विदूषकः–(विचिन्त्य) एवं तावत् पृच्छामि। निरनुक्रोश इति क एवं भणति?

कुशः– अम्बा।

विदूषकः– किं कुपिता एवं भणति, उत प्रकृतिस्था?

कुशः– यद्यावयोर्बालभावजनितं किञ्चिदविनयं पश्यति तदा एवम् अधिक्षिपति– निरनुक्रोशस्य पुत्रौ, मा चापलम् इति ।

अथवा

काकः– आम् सत्यं कथितं त्वया–वस्तुतः वनराजः भवितुं तु अहमेव योग्यः।

पिकः–(उपहसन्) कथं त्वं योग्यः वनराजः भवितुं, यत्र तत्र का का इति कर्कशध्वनिना वातावरणमाकुलीकरोषि। न रूपम्, न ध्वनिरस्ति। कृष्णवर्णम् मेध्यामेध्यभक्षकं त्वां कथं वनराजं मन्यामहे वयम्?

प्रश्न–20. क्रमरहितानां षड्वाक्यानां क्रमपूर्वकं संयोजनं कुरुत। 3

1. मूषकः परिश्रमेण जालम् अकृन्तत्।
2. एकदा सः जाले बद्धः।
3. सिंहः जालात् मुक्तः भूत्वा मूषकं प्रशंसन् गतवान्।
4. एकस्मिन् वने एकः सिंहः वसति स्म।
5. सः सम्पूर्णं प्रयासम् अकरोत् परं बन्धनात् न मुक्तः।
6. तदा तस्य स्वरं श्रुत्वा एकः मूषकः तत्र आगच्छत्।

अथवा

अधोलिखित पंचशब्देषु केचन त्रयाणां शब्दानां संस्कृते वाक्यनिर्माणं कुरुत–
सिंहः, वानरः, काकः, मयूरः, विचित्रा

खण्ड–द

© PSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न–21. आत्मानं दशम्याः कक्षायाः मोहनं मत्वा स्वविद्यालयस्य प्रधानाचार्याय पार्श्वस्थे विद्याालये आयोज्यमानासु क्रीड़ाप्रतियोगितासु धावनप्रतिस्पर्धायां भागं ग्रहीतमुं प्रार्थनापत्रं लिखतु। 5

अथवा

भवान् दिनेशः। स्वकीयं मित्रं सुनीलं प्रति ग्रीष्मावकाशे भ्रमणार्थं अधोलिखितपत्रं मंजूषापदसहायतया पूरयित्वा लिखतु।

कुशलतां, मातृपितृभ्यां, हिमाचलप्रदेशं, रोचते, प्रस्तावः, मिलित्वा, अस्माभिः, सादरप्रणामः, प्रबलेच्छा, शीघ्रमेव।

उदयपुरतः
दिनांकः– 17 / 12 / 2021

प्रिय मित्र सुनील!
नमस्ते!
अत्र अहं कुशलः, भवतः.............................कामये। अहं.................................सह अस्मिन् ग्रीष्मावकाशसमये भ्रमणार्थं.............................गमिष्यामि। भवान् अपि..........................सह तत्र चलतु इति मम............................अस्ति। वयं सर्वे तत्र................................आनन्दानुभवं करिष्यामः। मदीयं अयं भवते................................चेत्, ज्ञापयतु। परिवारे पूज्येभ्यो सर्वेभ्यो जनेभ्यो मम............................ निवेदनीयः। पत्रस्योत्तरं.............................प्रेषणीयम्।

भवतः मित्रम्
दिनेशः

प्रश्न–22. मंजुषायाः उपयुक्तपदानि गृहीत्वा मातापुत्रयोः मध्ये संवादं पूरयत। 5

वस्तुनि, आपणं, सांयकाले, विद्यालयस्य, मातुलः, भोजनं, त्वं

माता– राघवः!...किं करोषि?

राघवः– अहं मम....................................गृहकार्यं करोमि?

माता– पुत्र! गृहकार्यनन्तरम्.......................गत्वा ततः दुग्धं शाकफलानि च आनय।

राघवः– अहं.........................पुस्तकं क्रेतुम् आपणं गमिष्यामि तदा दुग्धं शाकफलानि च आनेष्यामि।

माता– सांयकाले न, त्वं तु पूर्वमेव गत्वा आनय।

राघवः– शीघ्रं किमर्थम्?

माता– अद्य तव..............................आगमिष्यति, अतः...............................समयात पूर्वमेव पक्ष्यामि।

राघवः– मातुलः आगमिष्यति चेत् अहम् इदानीम् एव गत्वा.......................क्रीत्वा आगच्छामि।

अथवा

चित्रं दृष्ट्वा मंजुषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृतेन षड् वाक्यानि निर्माय लिखत–

ग्रामस्य मध्ये, विंशतिः कक्षाः

षोडश अध्यापकाः, उद्यानम्

क्रीडांगणम्, मध्यांतरे, क्रीडन्ति,

अतीवसुन्दरः

प्रश्न–23. अधोलिखितेषु वाक्येषु चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु। 5

1. गुरु शिष्य को उपदेश देता है।
2. गाँव के चारो और पेड़ है।
3. वह खेलता है।
4. वृक्ष से पत्ते गिरते हैं।
5. विवाद मत करो।
6. राम के साथ सीता वन में गई।

माध्यमिक शिक्षा बोर्ड राजस्थान, अजमेर

माध्यमिक परीक्षा –2022
मॉडल प्रश्न पत्र (3)
विषय– संस्कृत
कक्षा– 10

समय–2 घण्टे 45 मिनट **पूर्णांक– 80**

खण्ड– अ

NOT TO BE REPUBLISHED © RSCERT

प्र.1. अधोलिखितानां प्रश्नानाम् उचित विकल्प चिनुत–

(i) ''शुचिपर्यावरणम्'' पाठः केन विरचितम् ? 1

(अ) हरिहरशर्मणः (ब) हरिदत्तशर्मणः
(स) रामगोपालशर्मणः (द) प्रभारकरशास्त्रीणः ( )

(ii) वायुमण्डलम् कीदृशं जातम् ? 1

(अ) सुगन्धितम् (ब) मधुरम्
(स) दूषितम् (द) मिश्रितम् ( )

(iii) केषां माला रमणीया ? 1

(अ) तरुणाम् (ब) ललितलतानाम्
(स) पुष्पाणाम् (द) मौक्तिकानाम् ( )

(iv) गहन कानने बुद्धिमति किं ददर्श? 1

(अ) अश्वः (ब) गजः
(स) व्याघ्रः (द) कुक्कुर ( )

(v) सर्वदा सर्वकार्येषु का बलवती भवति ? 1

(अ) शक्तिः (ब) धन सम्पदा
(स) निर्धनता (द) बुद्धिः ( )

(vi) शरीरायासजननं कर्म किं उच्यते ? 1

(अ) व्यायामः (ब) कार्यम्
(स) क्रीडनम् (द) पठनम् ( )

(vii) ''सुश्रुतसंहितायाः'' रचयिता कः अस्ति? 1

(अ) आचार्य चरकः (ब) आर्यभट्टः
(स) आचार्य उलुकः (द) आचार्य सुश्रुतः ( )

(viii) कुशलवौ कम् उपसृत्य प्रणमतः? 1

(अ) दशरथम् (ब) रामम्

(स) लक्ष्मणम् (द) भरतम् ( )

(ix) लवकुशयोः गुरुः कः अस्ति ? 1

(अ) विश्वामित्रः (ब) वाल्मीकिः

(स) द्रोणाचार्यः (द) परशुरामः ( )

(x) कुशः स्वपितुः किं नाम न्यवेदयत्? 1

(अ) रामः (ब) वाल्मीकिः

(स) निरनुक्रोशः (द) सानुक्रोशः ( )

प्रश्नः–2. (क) अधोलिखित पदानां विभक्ति–वचनं लिखत– 1

पद	विभक्ति	वचनं
छात्रेषु –	....	....
हरौ –	....	....

(ख) अधोलिखित पदानां लकार–पुरुष–वचनं लिखत– 1

पद	लकार	पुरूष	वचनम्
भव –	....	....	....
गच्छेताम् –	....	....	....

(ग) कोष्ठके प्रदत्त प्रकृति प्रत्ययाभ्यां पदं निर्माय वाक्य पूरयत– 1

वीराः अभ्युदये.........................भवन्ति। (क्षमा+मतुप्)

ग्रामं..........................तृणं स्पृशति। (गम्+शत्)

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न– 3. अधोलिखित अपठित गद्यांशं पठित्वा एतद् आधारित प्रश्नानां यशानिर्देशं उत्तराणि लिखत– 1X12=12

(3) भारतवर्षः एकः महान् देशः वर्तते। अस्मिन अनेके प्रदेशाः सन्ति। तेषु साम्प्रतं राजस्थानप्रदेशः एकं राज्यं वर्तते। अस्य राजधानी जयपुरं अस्ति। राजस्थानप्रदेशस्य काश्चन एतादृशः विशेषताः सन्ति याः खलु अन्यत्र न लभन्ते। अस्य प्रदेशस्य भूमिः वीराणां वीरांगनानाञ्च जननी वर्तते। अत्र महाराणा प्रतापः, महाराणा सांगा वीरवर दुर्गादासः सदृशाः वीराः समुत्पन्नाः । अत्रैव पदमिनी पन्ना सदृश्यः वीरांगना समुत्पन्नाः। अद्यापि राजस्थानस्य अनेके वीराः देशसेवाय तत्पराः वर्तन्ते। अयं प्रदेशः न केवलं वीराणां भूमि अपितु विदुषां जन्मस्थली कार्यस्थली च वर्तते। अत्र अनेके विद्वान्सः काले–काल समुत्पन्ना राजस्थानस्य राजधानी जयपुरं तु लघुकाशी मन्यते। अत्र संस्कृतस्य अनेके विद्वान्सः अभवन्।

राजस्थान प्रदेशे अनेकानि दर्शनीय–स्थलानि सन्ति। प्राकृतिक–सौन्दर्य– दृष्ट्याऽपि प्रदेशोऽयं सुरम्यः वर्तते । अत्र जयपुर–उदयपुर, अजमेर–भरतपुरादयः विभिन्न–नगराणि विश्व प्रसिद्धानि सन्ति। बहवः पर्यटकाः अत्र भ्रमणार्थम् आगच्छन्ति।

(1) एक पदेन उत्तरत–

(i) महान देशः कः वर्तते ?

(ii) कस्य राजधानी जयपुरम् अस्ति?

(iii) लघुकाशी किं मन्यते?

(2) पूर्ण वाक्येन उत्तरत–

(i) राजस्थानस्य भूमि कीदृशी अस्ति?

(ii) राजस्थानप्रदेशः केन सुरम्य वर्तते?

(iii) राजस्थाने के के प्रसिद्ध नगराणि सन्ति?

(3) अस्य गद्यांशस्य समुचितं शीर्षकं लिखत।

(4) उपर्युक्त गद्यांशस्य संक्षिप्तीकरणं कुरुत–

(5) यथानिर्देशम् उत्तरम् –

(i) 'राजस्थानस्य अनेके वीराः देश सेवायां तत्परा वर्तन्ते।'

(अ) अनेके (ब) वीराः (स) तत्पराः (द) वर्तन्ते।

@RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(ii) ''अत्र जयपुर– उदयपुर– अजमेर– भरतपुरादयः नगराणि प्रसिद्धानि सन्ति।'' अत्र विशेषय पदम अस्ति?

(अ) नगराणि (ब) विश्व प्रसिद्धानि (स) भरतपुरादयः (द) सन्ति।

(iii) ''अस्य प्रदेशस्य भूमि वीराणां वीरांगनानाञ्च जननी वर्तते। अस्मिन वाक्ये 'अस्य' इति सर्वनामस्य संज्ञापदम् किम्?

(अ) प्रदेशस्य (ब) राजस्थानस्य (स) वीराणाम् (द) भारतस्य।

(iv) ''कायरा'' इत्यस्य विलोमपदमस्ति।

(अ) समुत्पन्नाः (ब) अनेके (स) विद्वान्सः (द) वीराः

(xi-xii) अधोलिखित प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत माध्यमेन लिखत।

1. रामः लवकुशौ कुत्र उपवेशयितुम् कथयति ? 1

अथवा

व्यायामः कदा पथ्यतमः स्मृतः?

2. दुर्बलः वृषभः कुत्र पपात ? 1

अथवा

धेनूनाम् माता का आसीत् ?

खण्ड–ब

लघुत्तरात्मकः प्रश्नः

प्रश्न–4. अधोलिखित पदयोः संधिविच्छेदं कृत्वा सन्धेः नामपि लिखत– 1+1=2

व्यायामदुपजायते, कश्चिदास्मिन्

प्रश्न–5. अधोलिखित पदयोः सन्धिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखत– 1+1=2

तुरंगाः+ तुरंगैः, बालः+ अयम्

प्रश्न–6. अधोलिखित रेखांकित पदयो विग्रह पदानां समासं कृत्वा समास्य नामापि लिखत– 1+1=2

(क) <u>सप्तानां ऋतुनां समाहारः</u>

© NCERT NOT TO BE REPUBLISHED

(ख) नीलं च तत् कमलम्

प्रश्न–7. अधोलिखित रेखांकितपदयोः समस्त पदानां विग्रहं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत– 1+1=2

(क) राजहंसः
(ख) तत्वार्थ

प्रश्न–8. अधोलिखितपदयोः उपसर्गं शब्दं च पृथक् कृत्वा लिखत – 1+1=2
(क) आहारः
(ख) उपहारः

प्रश्न–9. मंजूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत– 1+1=2
(क) विद्यालयं..............................मन्दिरं अस्ति। (निकषा, अद्य, परितः)

(ख) रामः श्यामः ....वनम् अगच्छताम्।(च, एव, यथा)

प्रश्न–10. अधोलिखितौ संख्यावाचिशब्दौ संस्कृते लिखत – 1+1=2
651, 1492

प्रश्न–11. अधोलिखितवाक्योः रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्न निर्माणं कुरुत– 1+1=2
(क) छात्रः विद्यालयं गच्छति।
(ख) बालिकाः फलं खादति।

प्रश्न–12. अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं कुरुत। 1+1=2
व्यायामं कुर्वतो नित्यं विरुद्धमपि भोजनम्।
विदग्धमविदग्धं वा निर्दोषं परिपच्यते।।

प्रश्न–13. अधोलिखितवाक्ययोः शुद्धं कृत्वा लिखत– 1+1=2
(क) नेत्रं काणः।
(ख) कविः कालिदासः श्रेष्ठः।

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

प्रश्न–14. स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं संस्कृतभाषायां लिखत– 1+1=2

प्रश्न–15. 'बुद्धि र्बलवती सदा' इति कथायाः सारं हिन्दी भाषायां लिखत– 1+1=2

प्रश्न 16 पाठ्यपुस्तकात् पद्यांशस्य संस्कृते भावार्थ लेखनम् –(द्वयोएकस्य) 1+1=2

गुणी गुणं वेत्ति न वेत्ति निगुणो,
बली बलं वेत्ति न वेत्ति निर्बलः।
पिको वसन्तस्य गुणं न वायसः,
करी च सिंहस्य बलं न मूषकः।।

अथवा

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः ।
नास्त्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति।।

© JSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

<u>खण्ड–स</u>

प्रश्न–17. अधोलिखितस्यगद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दी भाषायां अनुवाद करोतु– 3

"बहून्यपत्यानि मे सन्तीति सत्यम्। तथाप्यहमेतस्मिन् पुत्रे विशिष्य आत्मवेदनामनुभवामि। यतो हि अयमन्येभ्यो दुर्बलः। सर्वेष्वपत्येषु जननी तुल्यवत्सला एव। तथापि दुर्बले सुते मातुः अभ्यधिका कृपा सहजैव" इति। सुरभिवचनं श्रुत्वा भृशं विस्मितस्याखण्डलस्यापि हृदयमद्रवत्। स च तामेवमसान्त्वयत्– "गच्छ वत्से! सर्व भद्रं जायेत्!"

अथवा

कश्चित् कृषकः बलीवर्दाभ्यां क्षेत्रकर्षणं कुर्वन्नासीत्। तयो बलीवर्दयोः एक शरीरेण दुर्बलः जवेनगन्तुमशक्तश्चार्सत्। अतः कृषकः तं दुर्बलं वृषभं तोदनेन नूदन अवर्तत। सः ऋषभः हलमूढवा गन्तुशक्तः क्षेत्रे पपात। कुद्धः कृषीवलः तमुत्थापयितुं बीवारम् यत्मकरोत्। तथापि वृषः नोत्थितः।

प्रश्न–18. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दी भाषायाम् अनुवादं लिखत– 3

शरीरोपचयः कान्तिर्गात्राणां सुविभक्तता।
दीप्ताग्नित्वमनालस्यं स्थिरत्वं लाघवं मृजा।।

अथवा

संपत्तौ च विपत्तौ च महतामेकरूपता।
उदये सविता रक्तो रक्तश्चास्तमये तथा।।

प्रश्न—19. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्थ्य सप्रसंगं हिन्दी भाषायाम अनुवादं लिखत— 3

चाणक्यः — पूर्वम् 'अनृतम्', इदानीम् "आसीत्" इति परस्परविरुद्धे वचने।
चन्दनदासः —आर्य! तस्मिन् समये आसीदस्मद्गृहे अमात्य राक्षसस्य गृहजन इति।
चाणक्यः — अथेदानीं क्व गतः?
चन्दनदासः — न जानामि।
चाणक्यः — कथं न ज्ञायते नाम ? भो श्रेष्ठिन् ! शिरसि भयम् अतिदूरं तत्प्रतिकारः।
चन्दनदासः — आर्य ! किं मे भयं दर्शयसि ? सन्तमपि गेहे अमात्यराक्षसस्य गृहजनं न समर्पयामि, किं पुनरसन्तम् ?

अथवा

लवः —ननु भगवान् वाल्मीकिः।
रामः —केन सम्बन्धेन ?
लवः —उपनयनोपदेशेन।
रामः —अहमत्र भवतोः जनकं नामतो वेदितुमिच्छामि।
लवः —न हि जानाम्यस्य नामधेयम्। न फश्चिदस्मिन् तपोवने तस्य नाम व्यवहरति।
रामः —अहो माहात्म्यम्।
कुशः —जानाम्यहं तस्य नामधेयम्।
रामः —कथ्यताम्।
कुशः —निरनुक्रोशो नाम...
रामः —वयस्य, अपूर्वं खलु नामधेयम्।
विदूषकः —(विचिन्त्य) एवं तावत् पृच्छामि। निरनुक्रोश इति क एवं भणति?
कुशः — अम्बा।

प्रश्न—20. कमरहितानां षड्वाक्यानां कमपुर्वकं संयोजनं कुरुत। 3

(1) नद्याः तटे फलोपेतः जम्बूवृक्षः आसीत्।
(2) मकरः वानरेण पातितानि मधुरफलानि आस्वाद्य अचिन्तयत्।
(3) तस्य शाखायां वानर वसति स्म।
(4) वानरः मकरस्य प्रयासं बुद्धि चातुर्येण विफलीकृतवान्।
(5) एकदा एकः मकरः नद्यां वसति स्म।
(6) 'फलानि अतिमधुराणि अतः वानर' हृदयन्तु अतीव मधुरं स्यात् अतः वानर हृदयं खादामि।

अथवा

अधोलिखित पंचशब्देषु केचन त्रयाणां शब्दानां संस्कृते वाक्यनिर्माणं कुरुत—
विद्यालयः, प्रधानाध्यापकः, छात्राः, उद्यानं, पुस्तकं

© PSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

खण्ड–द

प्रश्न–21. स्वं अनुराग मत्वा राजकीय उच्च माध्यमिक विद्यालयस्य उदयपुरस्य प्रधानाचार्य महोदयाय विद्याालये कीडा व्यवस्थार्थ संस्कृते प्रार्थना पत्रं लिखतु। 5

अथवा

भवान् सुरेशः। मातरं प्रति अधोलिखितं पत्रं मञ्जूषापद सहायतया लिखत।

वर्षिकोत्सव, अभिनयम्, मुख्यतिथिः, कुशलम्, अध्ययनम्, पितरम्, भवदीयः, सर्वेभ्यः।

जयपुरतः

22.01.2022

पूजनीयाः मातृचरणाः

नमो नमः । अस्त्र.....................तत्रास्तु। मम विद्यालये....................... आसीत्। तत्र अहम् एकम्.............................कृतवान्। मन्त्रिमहोदयः..........................रूपेण आगतवान्। मम....................... सम्यक् चलति। गृहे ....नमो नमः' अहं प्रणमामि।

....

कृष्णः।

प्रश्न–22. मञ्जुषात् उचितानि पदानि गृहीत्वा ''धुम्रपान निवारणाय'' इति विषये गुरूशिष्ययोः संवादं पुरयतु– 5

गन्तुम, अस्य, तुभ्यं, धुम्रपानं, स्वास्थ्य, प्रेरणीया, मया, दुर्व्यसनस्य

सोहनः– गुरूवर ! अहं पश्यामि विद्याालये केचन छात्रा............................कुर्वन्ति।

गुरुः– वत्स! धुम्रपानं..................................विनाशकारं अस्ति।

सोहनः– गुरूवर !....................................... किं करणीयम्।

गुरुः– पुत्र! जन– जागतिरेवे........................... दुर्वसनस्य निवारणापाय!

सोहनः– गुरूवर ! .... किं करणीयम्?

गुरुः– वत्स! त्वया छात्राः............................यत् अस्माभिः धुम्रपानं न करणीयं।

गुरुः– वत्स! महत्वपुर्ण विषयोपरि वार्तां कर्तुं.................................धन्यवादं ददामि।

अथवा

चित्रं दृष्ट्वा मंजुषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृतेन षड् वाक्यानि निर्माय लिखत–

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

अध्यापिकाः, छात्राः, घटिका, पुस्तकम्, विद्यालयः, श्याम पट्टः, आसन्दः, अनुशासनं, पठन्ति, अभ्यासः।

प्रश्न–23. अधोलिखितेषु वाक्येषु केषाचनं चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु। 5

01 वह दोनों जुड़वा है।
02 राम के साथ सीता वन जाती है।
03 किशोर स्वभाव से मेहनती है।
04 वे सब कहाँ गये।
05 मेरी कक्षा में 50 छात्र है।
06 मै राजसमंद में रहता हूँ।

@ RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

NOTES -

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

@ RSCERT
NOT TO BE REPUBLISHED

लेखन विकास समूह

❖ श्री सत्यप्रिय	प्रधानाचार्य	(रा.उ.मा.वि.लालपुरा,उदयपुर)
❖ डॉ. उदयलाल नागदा	प्राध्यापक	(रा.बा.उ.मा.वि. कोठारिया, राजसमंद)
❖ श्रीमती उमा रांका	व.अ.	(रा.उ.मा.वि.मनवाखेड़ा,उदयपुर)
❖ श्री दिनेश मेघवाल	व.अ.	(रा.मा.वि.सुलाव, कोटड़ा, उदयपुर)
❖ श्री दिलीप कुमार पछोला	अध्यापक	(रा.उ.मा.वि.खरबर,सराड़ा,उदयपुर)

तकनीकी समन्वयक

श्री हेमंत आमेटा
प्राध्यापक
(राजकीय सिन्धी भाषाई उमावि, प्रतापनगर, उदयपुर)

श्री ललित पटेल
प्र. स.
(राउमावि सरु, गिर्वा, उदयपुर)

© RSCERT NOT TO BE REPUBLISHED

''आपकी सजगता, बच्चे की सुरक्षा''

बाल अधिकारिता विभाग राजस्थान सरकार

20/198, सेक्टर-2, कावेरी पथ, के.एल. सैनी स्टेडियम के पास मानसरोवर, जयपुर फोन : 0141-2399335

Email : ccosjerajasthan@gmail.com, dcr@rajasthan.gov.in • Website : www.dcrraj.in

आओ ! कुछ अच्छा सोचें, कुछ अच्छा करें।
खुद को ..., अपनी अच्छी सोच को ... आसमान छूने दें !

राजस्थान राज्य शैक्षिक अनुसंधान एवं प्रशिक्षण परिषद्

111, सहेली मार्ग उदयपुर (राजस्थान) 313001

एवं

राजस्थान स्कूल शिक्षा परिषद्